

Transcriptie van het interview met mevrouw Elsa (Els) Rutgers van der Loeff-Ober, geboren op 17-07-1938 in Leeuwarden.

TIJDSDUIDING INTERVIEW/INHOUDSOPGAVE

Eerste deel interview:

1:10 jeugd
5.18 religie
8:50 vervolg jeugd
11.18 studietijd – start in Leiden
19.11 VVSL -sinterklaascommissie
23.44 studie sociologie
27.10 het studentenfaculteitsbestuur
29.41 achtereenvolgende kamers
37.30 huwelijk
42.18 werk
46.00 werk aan de opleiding gezinsverzorgenden
52.45 organisatie werk-kinderen
58.20 Man Vrouw Maatschappij
1.01.34 Raadsherenbuurt
1.03.15 foto's bekijken
1.05.12 eetgewoonten
1.06.37 de verstandhouding met haar ouders
1:10:42 organisatie thuisfront
1.17.57 activiteiten in de raadsherenbuurt
1.32.52 einde eerste sessie

Tweede deel interview:

0:29 leeftijd en reden van vroeg stoppen met werk
4:17 HARA
7:24 mantelzorger
9:19 WOUW + Man Vrouw Maatschappij
13:10 HARA - vrouwennetwerk
15:55 HARA
23:15 mantelzorg ouders
28:25 start mantelorganisatie
56:50 WOUW en vervolg, de praatgroep 'de dansende grootmoeders'
1:06:05 bestuurswerk mantelzorg
1:09:36 schrijfactiviteiten
1:13:24 afronding
1:19:10 – info foto's = eruit knippen?
1:23:45 einde tweede sessie

Deel 1, 21 juni 2018.

I-1: Het is vandaag 21 juni en wij interviewen Els van der Loeff-Ober bij haar thuis. Wij beginnen altijd met de personalia. Je naam heb ik net genoemd. Je heet Elsa Janneke Ober. En je geboortedatum is?

G: Dat is 17 juli 1938. Dus ik word deze zomer, volgende maand, 80.

I-1: Waar ben je geboren?

G: In Leeuwarden.

I-1: Heb je broers en zusters?

G: Een broer, een jonger, maar die is overleden.

I-1: Heb je die wel gekend?

G: Ja, ja.

I-1: Heb je je hele jeugd in Leeuwarden gewoond?

G: Nee. Ik ben twee jaar voor de oorlog geboren. We hadden twee Joodse onderduikers in huis. Afwisselend. Er was verraad in het spel en toen moesten we weg. We zijn naar Drachten gegaan. Dat was een schuiladres, die mijn vader al achter de hand had. Vandaaruit zijn we naar zijn broer in Alkmaar gegaan [Drs. Jan Ober RA. was geb. 17-9-1904 te Alkmaar]. Daar hebben wij het einde van de oorlog afgewacht. Toen zijn we er blijven wonen, want mijn vader kreeg werk bij de ontmanteling van de Duitse goederen, en vandaar heeft hij gesolliciteerd naar Leeuwarden weer, geloof ik. Daar heeft mijn vader weer werk gekregen bij het provinciale elektriciteitsbedrijf. Daar ben ik op de middelbare school gekomen. Ik heb in Alkmaar op de lagere school gezeten. Tweede klas van het gymnasium kwam ik in Leeuwarden. We hebben daar in de Lijsterstraat gewoond. Nee, ik kwam niet direct op het gymnasium. Ik heb nog twee jaar lagere school gezeten.

I-1: Je hebt dus het grootste deel van je jeugd in Leeuwarden doorgebracht. Je gymnasiumdiploma gehaald en toen naar Leiden?

G: Nee, ik ben naar Bloemendaal gegaan, want daar kreeg mijn vader werk. Daar heb ik op het Kennemer Lyceum gezeten en daar heb ik eindexamen gedaan. Vandaaruit naar Leiden; toen ben ik in Leiden terechtgekomen.

I-1: Hoe was het thuis? Samen met je broer een klein gezin voor die tijd. Was het een warm nest, stimuleerden ze jou, waren ze heel streng?

G: Ik heb daar heel goede herinneringen aan. Zeker had ik een zeer goede band met mijn vader.

I-1: Er zat echt een verschil tussen de band met je vader en met je moeder?

G: Mijn moeder was erg zorgzaam, mijn vader was erg begripvol, meelevend. Een kleine anekdote. Op een gegeven moment zat ik te spelen bij het uitklapbuffetje, daar in Leeuwarden, en toen viel die klap op m'n hoofd. En hij trok me naar zich toe en zei: "Dat buffet gaat de deur uit". Zo van: jij bent belangrijker dan dat buffet.

I-1: En je moeder had misschien gezegd: "Kijk toch uit, meid". Je ouders woonden in Friesland. Dan is religie, denk ik, wel belangrijk geweest in je jeugd?

G: Ja, maar op een hele open manier. Ik heb nooit een ballast gevoeld van de religie. Een ballast die andere mensen gevoeld hebben. Heel open. Mijn vader las niet de bijbel voor, nee, de kinderbijbel las hij voor. En de verhaaltjes uit het tijdschrift *De open deur*. Ja, daar krijg ik echt een warm gevoel van.

I-1: Je moest niet elke zondag naar de kerk? Ik heb ergens gelezen dat je de ene keer naar de Hervormde kerk ging, de andere keer naar de Gereformeerde. In mijn beleving hoorde je echt bij één kerk.

G: Ja, dat klopt wel. De Gereformeerde kerk was om de hoek. Mijn ouders hadden ook kennissen, die nodigden hen ook uit om eens bij hun dienst te gaan. De Hervormde kerk was net ietsje verder. Daar had mijn vader ook wel een functie. Ik geloof dat hij kerkvoogd was of iets dergelijks. Dat toont ook weer iets van de openheid. Die Gereformeerde kerk had ook weleens wat je nu workshops zou noemen. Dat vond mijn vader heel interessant om eraan mee te doen.

I-1: Ben je bij de kerk gebleven toen je ouder werd, op deze losse open manier?

G: Nee, eigenlijk niet. Ik kwam met mijn studie met m'n eerste baan terecht bij de opleiding voor gezinsverzorgenden. Daar was een directrice, die zeer streng in de leer was. Dat stond mij wel tegen. Dat was in Leiden, Oegstgeest. Ik heb toen een tijdje meegedaan. Er was een opleving in het kerkelijke gebeuren. Hoe heet dat ook al weer? Nieuwe levensstijl. Dat was heel sprankelend en daar heb ik ook wel aan meegedaan. Maar uiteindelijk ben ik niet

kerkelijk gebleven. Toen Tesseltje geboren was, wilde ik wel naar de Hooglandse kerk; daar was ook een mooie dienst – was dat er al, de ecclesia?

I-1: Ja, dat was al vanaf de zestiger jaren.

G: Zou best kunnen dat dat de ecclesia al was. Maar al gauw kwamen ze vragen of ik mee wilde doen in de oppas van de kleine kinderen. Ik dacht: ik ben nou net zo ver dat ik ‘s naar de kerk ga en dan direct oppassen? Nou, nee. Dus daar is het bij gebleven.

I-1: Ja, dat is na de studie. Even kijken, heb jij nog vragen over de jeugd?

I-2: De eerste baan ben je gegaan naar de gezinsverzorgenden. Dat was na je studie. En je hebt de studie sociologie helemaal afgemaakt?

G: Ja.

I-1: Je hebt het in je verhalen over bezoeken aan Bergen, de badplaats; dat ben ik nog vergeten. Daar heb je goede herinneringen aan?

G: Ja, dat was ook wel een zondagsuitje vanuit Alkmaar. Dan gingen we óf met Bello, de tram, óf we gingen fietsen. We hadden fietsen gekregen. Toen nog kinderfietsen, en dan kreeg je van die blokken op de trappers en dan fietsten we naar Bergen toe. Mijn ouders waren erg geïnteresseerd in de kunstenaars daar. We wandelden daar en zochten ook vaak een kunstenaar op. Misschien heeft Bram het al gezegd. Dit is er van overgebleven. [we lopen naar een schilderij aan de wand]

I-1: Ja, ik heb hem gezien. Mogen we er een foto van maken?

G: Dit is dan van mevrouw Rutgers van der Loeff. Zij was eigenlijk al opgehouden met schilderen, want ze was al oud. Maar goed, wij waren daar op bezoek gekomen en ik liep daar in die tuin rond met een takje spinnenwebben, bloemen te verzamelen. Dat vond ze leuk. Het is haar laatste schilderij. Dan is het natuurlijk het gekke, dat toen ik Bram voor het eerst meenam naar huis, hij dat schilderij met de bekende naam zag. Maar dit is niet Leiden, hè?

I-1: Maar je hebt gelijk, dit is niet Leiden. Je Leidse tijd start met je studietijd. Op je achttiende, in 1956?

G: Ja, ik was vrij jong. Ik heb toch eindexamen gedaan, want de rector zei: “Je weet nooit hoe een koe een haas vangt”. Die is gevangen dus. Ik kwam vrij jong in Leiden aan en ik wist niet duidelijk wat ik zou willen worden. Wij hadden in Bloemendaal een buurman, die had Indisch recht gestudeerd. Dat is een voorloper van de sociologie-studie. Daar werd ik enthousiast voor. Ik dacht: ik heb nu een jaar gewonnen, dan kan ik nu een algemeen vormend jaar doen.

I-1: Dat algemene jaar was in Leiden?

G: Ik vond die studie sociologie, ik dacht: ik doe dat een jaartje. Dat had ik zelf bedacht. Toen kwam ik op dat sociologisch instituut en dat was een heel prettig, klein gezelschap. Het was een kleine faculteit. Het was vrij nieuw, net nieuw op het Rapenburg gekomen. Dat huisje op de hoek was gerenoveerd, eigenlijk ten behoeve van Beatrix, want die was ook dat jaar aangekomen. Ik heb haar nooit gezien. Dat klopt ook wel, want ze is verdergegaan met de rechtenstudie, vrije studierichting. Dat was een programma op maat.

I-1: Je deed het eerste jaar sociologie als algemene vorming en om voor jezelf te kijken wat je nu echt wilde?

G: Ik wilde eigenlijk medicijnen, dat leek me een hele zware studie. Maar goed, ik voelde me hier wel thuis op dat sociologisch instituut en bovendien had ik daar Bram al ontmoet.

I-1: Dat was gelijk het eerste jaar?

G: Ja. Dus ik heb dat aangehouden.

I-1: Je ging studeren en je moest gelijk op kamers, neem ik aan? En je bent lid geworden van de VVSL?

G: Ja.

I-1: Wilde je dat zelf graag? Of was dat van huis uit? Werd het gestimuleerd om lid te worden van een vereniging?

G: Nee, dat werd niet speciaal gestimuleerd. Maar dat hoorde erbij. Hoe ik daar aan gekomen ben, dat weet ik niet.

I-1: Het was gewoon vanzelfsprekend?

G: Ja.

I-1: En hoe kwam je bij de VVSL en niet bij SSR of noem er maar één op?

G: Dat was in die tijd nog niet im Frage, dacht ik. Nee, het was eigenlijk alleen praktisch. Ja, VVSL. Er was al een SSR, heb ik later ontdekt, en Augustinus zal ook zeker bestaan hebben, maar nee.

I-1: Er was nog niet een introductietijd in Leiden. Je moest je eigen gang vinden.

G: Er was nog geen algemene introductie, maar het noviciaat was natuurlijk wel een introductietijd. Dat was best wel een aantal weken. Bij de vereniging.

I-1: Hoe heb je dat ervaren? Vond je dat een harde tijd?

G: Nee. Maar ik stond open voor alles. Bram heeft zich later geërgerd aan allerlei dingen in de ontgroeningstijd. Ik liet het over me heen gaan. Ik vond het ook wel leuk. Het was ook niet al te gek. Je werd rondgeleid in Leiden langs allemaal dingen, die je toch wel moest weten. Rondgeleid langs alle disputen, dat was door de jaren heen, waar je later ook een keuze uit kon maken. Er was een vast programma. Ik heb er nog wel foto's van. Onder andere de Sinterklaascommissie was er. Daar ben ik later nog voorzitter van geweest.

I-1: Ja, al die commissies.

G: Herken je dat? Ben jij ook VVSL-lid geweest?

I-2: Nee. In mijn tijd was het niet meer zo in om van een studentenvereniging lid te zijn. Je had de contacten daar buiten en je deed andere dingen.

I-1: Ik ben bij SSR geweest. Je voelde het meer als een kennismakingstijd dan als een ontgroening.

G: Jazeker. Men deed niet vervelend. Er was wel een soort statusverschil. Wij zaten dan op de grond op die grote VVSL-zolder en de noviciaatcommissie zat aan de kopse kant, wat hoger, aan een tafel. Er was dus wel wat statusverschil. Er was ook een zogenaamd appèl, waar de namen allemaal genoemd werden. En Beatrix zat er telkens braaf bij.

I-1: Die kwam je telkens tegen in het pand van VVSL? Het pand naast de Academie hè.

I-2: Wie zat er telkens tussen?

G: Beatrix. Ik ben Ober en zij Oranje, dus vlakbij. Je zat niet bij elkaar, want zij had toch wat vriendinnen om zich heen. Zij had van oudsher een goede vriendin Renéé Röell en daar trok ze veel mee op. En nog een aantal mensen.

I-1: Dan ben ik toch nieuwsgierig. Kwam ze altijd met bewakers binnen, zoals je later hoorde van de prinsen? Kon ze gewoon meedoen?

G: Ze deed gewoon mee. Het kan zijn dat er bewakers op de achtergrond haar begeleidden. Dat was niet zichtbaar of opvallend of zo.

I-1: Heel fijn voor d'r.

G: Ja hoor. En ze woonde ook op het Rapenburg en dat was dus vlakbij.

I-1: Je bent actief geworden in de VVSL. De Sinterklaascommissie, begreep ik?

G: Ja, de Sinterklaascommissie. Het was een geijkt programmapunt. Wij moesten dus een uitje voor de arme Leidse kinderen organiseren. Hoe die zich aanmeldde - dat is mij duister gebleven. Maar in ieder geval waren het héél veel kinderen. Ze werden eerst opgevangen in de Stadsgehoorzaal. Dan moesten wij met een paar mensen van de Sinterklaascommissie een toneelstuk met hen instuderen.

I-1: Over hoeveel kinderen heb je het dan ongeveer?

G: Die Stadsgehoorzaal zat wel ongeveer vol. Sinterklaas kwam op z'n witte schimmel binnen. Volgens mij was dat Annelien K. {Kappeyne van de Capello}. Ik weet niet of die naam je wat zegt?

I-1: Volgens mij een politica geworden?

G: Die zat in het bestuur. Ik weet ook niet zeker of zij het was. Dat toneelstuk instuderen had nog wel wat voeten in de aarde, want die kinderen moesten wel willen. En dit was Paulus de Boskabouter als hulpsinterklaas. Een boek, en die tekst moesten ze dus gewoon naspelen, min of meer. En ik weet nog wel, er was een Saar, ik geloof dat het Saar was, die zei: “Sinterklaas die heeft het koud, koud tot in z’n oudste bot”. [lacht] En toen wilde Saar op het laatste moment niet. Toen zei Twink, die ook in de Sinterklaascommissie zat: “Nou, dan speel ik die rol wel, als zij niet op komt dagen”. Dus het was nog heel spannend of ze op het laatste moment nog aan zou komen in de Stadsgehoorzaal. Ze kwam. En ik heb ze allemaal toe moeten spreken in de Stadsgehoorzaal. Daarna gingen we, vanaf de Stadsgehoorzaal, in groepjes van ik denk een stuk of tien kinderen, gingen we naar de tram, die ons naar het strand in Katwijk zou brengen.

I-1: In december?

G: Nee, niet december. Nou, het was Sinterklaas..... ja, dat moet toch wel. Dat was heel goed georganiseerd. Dat moet wel. Er waren een heleboel groepjes met begeleiders van VVSL-studenten met een bord met een nummer voorop. Die gingen per tram; volgens mij was het Katwijk. En daar werden spelletjes gedaan op het strand. Toen weer terug. Dat was het programma, ja.

I-1: Ze konden ook niet weg, ja, de zee in, maar dat doe je niet in december. Er werden dus ook veel leden bij betrokken. Het was meer organisatie voor de commissieleden. Zij hielden alleen de regie. Geen groepje, neem ik aan. Vond je dat leuk, organiseren?

G: Ja, dat vond ik wel leuk. Het is ook een uitdaging. Of ik het nou echt leuk vond? Het werd toch als een soort eer genoemd om dat te mogen doen.

I-1: Je werd ervoor gevraagd?

G: Ja, ja.

I-1: Ging dat bij alle commissies? Moest je tussendoor kenbaar maken dat je het wel wilde?

G: Dat zal zo gegaan zijn, maar dit werd mij gevraagd.

I-1: Je bent tot het eind van de studie daar actief gebleven of alleen de eerste drie jaar? Hoe ging dat?

G: Het is alleen maar de eerste jaren. Ik heb dus heel lang over mijn studie gedaan en dat schoot echt niet zo erg op.

I-1: Hoe kwam dat? Deed je er veel naast of ging het traag?

G: Ik denk dat er ook veel vrijheid was. Je hoefde niet per se klaar te zijn op een bepaalde tijd. Dus dat liep gewoon een beetje uit. Tot ik op een gegeven moment begon te solliciteren. Toen zeiden ze: “Maar je bent nog niet afgestudeerd. Dan moet je wel zorgen dat dat binnenkort gebeurt”. Toen zat er een stok achter de deur.

I-1: Toen ging het in tempo. Hoelang heb je er uiteindelijk over gedaan?

G: Zeker tien jaar, al met al.

I-1: En van huis uit ook niet iets van: kom op, studeer eens af, word eens zelfstandig!

G: Nee, nee.

I-1: Nou, dat is heerlijk, vrijheid. Eerst de studie. Je ging sociologie studeren; dat vond je heel leuk. Was er een vast programma of kon je veel kiezen toen?

G: Ik heb uiteindelijk wel een keuze gemaakt maar het was... niet een ...het was een rátjetoe van vakken. Ja, bij elkaar geraapt, heel veel vakken.

I-1: Kwam dat omdat het nog een nieuwe studie was en ze nog in ontwikkeling waren?

G: Ja. Van Heek was natuurlijk wel de centrale figuur, maar die had alleen vrijdags college en dat zat bomvol. Misschien ben ik ook wel een beetje door Van Heek op dat spoor van Leiden gezet, want Herman, zijn zoon, zat bij mij in de klas. En als ik het goed heb, ben ik op die introductiedag door Herman en z’n vader ook naar Leiden gebracht met de auto.

I-1: De professor kon natuurlijk enthousiast vertellen over de studie?

G: Ja. Hij was een beetje een droge man, hoor. Ja, het was nogal een verscheidenheid van vakken.

I-1: Maar het was wel nuttig? Was het meer algemene vorming of ook nuttig voor later?

G: Ja, zeker. We kregen ook statistiek, maar dat begreep niemand. Het was één van de medestudenten, die organiseerde dan in het Sociologisch Instituut nog aparte bijeenkomsten om het nog eens nader uit te leggen, want die kon het wel uitleggen.

I-1: Het is altijd wel een struikelblok, hè, dat bèta-vak statistiek? Maar dat lukte je wel. Ben je echt een alfa-persoon?

G: Nee, ik ben een bèta. Ik ben gewoon bèta geworden, want anders moest je zoveel talenvakken doen. Dat vond ik een beetje buiten proporties. De bèta-kant van het gymnasium vond ik wel diverser.

I-1: De studie, VVSL. Daar heb je Bram ontmoet?

G: Ja. Op het Sociologisch Instituut, want daar werd alras gevraagd of ik mee wilde, en Bram ook, in het faculteitsbestuur, het studentenfaculteitsbestuur. En dat hebben we gedaan.

I-1: Is dat wat je nu de studievereniging noemt?

G: Ja, dat denk ik, ja.

I-1: Dat was voor één jaar?

G: Ik denk dat we het een paar jaar gedaan hebben. Ik weet niet of het voor één jaar was. Maar goed, wat hield dat in? We hebben een paar keer een lezing georganiseerd, we gingen bij de professoren op bezoek, bij Van Heek o.a. in Bloemendaal. En ...tsja..

I-1: De belangrijkste taak was lezingen organiseren?

G: Ja, en ook wel het jaarlijks feest voor alle sociologiestudenten.

I-1: Ook studiemateriaal, dictaten of zo, verkopen?

G: Nee.

I-1: Praten over de leerstof met de professoren?

G: Ja.

I-2: Hadden jullie dan ook invloed op de studiestof? [koffie] Maar hadden jullie als bestuurslid mogelijkheid tot discussie over leerstof?

G: Dat zal best. Maar we waren nog zo groen als gras en deden daar niet veel aan, nee.

I-2: Want dat is in latere jaren, 1968 en nog verder, dat bij studies als sociologie veel meer discussie is ontstaan. Maar in die tijd, kan ik me voorstellen, dat het helemaal nog niet speelde.

G: Nee. Bram zou dat ook eerder gedaan hebben dan ik, want die was een paar jaar ouder. Hij had de militaire dienst achter de rug en was meer maatschappelijk georiënteerd. Ik was nog groener, heel groen.

I-1: Waar heb je op kamers gewoond? Heb je veel gezworven?

G: Ik begon op de Mariënpoolstraat, een klein kamertje. Toen ben ik naar de Bilderdijkstraat gegaan en toen naar de Papengracht.

I-1: De eerste twee waren waarschijnlijk met hospita? De derde zonder?

G: Nou, min of meer. Zij woonde niet in dat huis. Er was wel een hospita, maar zij woonde bij haar familie elders.

I-1: Was dat een VVSL-huis op de Papengracht?

G: Ja. Ik noemde dat niet een VVSL-huis, maar ze waren lid van de VVSL. Het waren meisjes, jaarclubgenootje en iemand anders.

I-1: Jaarclubgenoten – heb je daar nog steeds contact mee? Is dat een echt vriendinnenclub geworden?

G: Nee, dat is nu min of meer afgebouwd. Het is jammer, maar dat hebben we niet vol kunnen houden. Ik heb nog met twee contact. Niet frequent. Ik kreeg net een appje van: ik lig weer in het ziekenhuis. Zo bijvoorbeeld. Ja, dat is jammer, maar het matchte niet helemaal.

I-1: Je hoort nu dat het vies is op die kamers, in die studentenhuizen. Was dat toen ook al of hield iedereen het toen nog schoon? De keuken schoon? Voelde je je heerlijk vrij na thuis, wat vaak inhoudt dat je het niet zo goed schoon houdt?

G: Je hield je eigen kamer schoon en ik moet eerlijk zeggen: die keuken.... Ik had een zolderkamer, dat is wel leuk. Je keek er gewoon door de latten heen. Het bleef droog, dat is heel raar, maar je kon er gewoon doorheen kijken. Voor en achter op die zolder was een kamertje. Ik zat voor en Laura zat aan de andere kant. Daartussen was dus een stukje waar je overheen moest lopen en daar kon je dus doorheen kijken. Onze kamertjes waren van een extra lattenlaag voorzien. Toen heb ik Bram leren kennen en die heeft me geholpen wat te schilderen. En die heeft op een gegeven moment volgens mij de schoorsteen of wat er ook zat, wijnrood geschilderd. Die keuken was één etage lager. Die was héél erg vies. Daar zaten de muizenkeutels in de koekenpan. Dus ik hield mijn eigen pannen toch maar apart.

I-1: Ik heb ook gelezen dat je toen zelf eten bent gaan koken. In je jeugd moest je veel eten en je ontdekte dat eten ook lekker en leuk kon zijn.

G: Ja, dat klopt. Ik ben zelf gaan koken. Maar ook, wat deed je dan. Van die tomaten-eierenprutjes. Dat was lekker. Met rijst misschien. Of je ging naar de Chinees en dan had je weinig geld en nam je alleen maar een voorafje en een toetje.

I-2: Wat waren de favoriete restaurants waar je kon eten?

G: Die Chinees? Woo Ping in dat steegje. Die is er nog [Diefsteeg 15].

I-1: Ging je ook vaak naar het Prytaneum, de mensa? [Rapenburg 6]

G: Ik ging meer naar de mensa op de VVSL. Het Prytaneum was meer voor de mensen die niet bij een studentenvereniging waren. Dat heetten dan de knorren.

I-1: De knorren, ja, dat is nog zo.

G: Ja??? Er was één van mijn mede-sociologiestudenten actief in het Prytaneum om die mensen daar te helpen en zo.

Die Bilderdijkstraat is op zich wel een leuk verhaal. Daar ben ik niet al te lang geleden terechtgekomen op een kunstroute. Ik ben bang dat hij net weer geweest is, ik hoorde dat van Hilde J. {Jansen} Dan zijn daar open huizen met óf een tentoonstelling óf een optreden met muziek of wat ook. Ik ging daar met iemand die route doen. En even kijken of de Bilderdijkstraat, waar ik op kamers ben geweest, open is en ja, dat was open. Het huis zelf. Dat was totaal veranderd. Het was een hele open benedenetage met een open keuken. En wat zag ik daar? Daar zat een kunstenares met een boek en die trad ook op samen met een gitaar. Dat was zo verrassend. Ik heb het boek hier. Hoe heet ze nou? Een hele bekende... Het was zo leuk in dát huis, dát optreden. Ze had een lied over oud worden en ik was natuurlijk zo langzamerhand oud. Dat je mensen moet begrijpen vanuit hun levensgeschiedenis. Er was één verhaal over een vrouw, die alsmaar op ladders klom en schilderijtjes ging afstoffen en zo. De thuiszorgmedewerker zei: "Dat moet u niet doen, mevrouw", maar je moet wel begrijpen dat zij circusartieste was geweest. Ik zal het boek zo pakken, een Leidse kunstenares. Helemaal fantastisch; een cadeautje om haar daar te ontmoeten.

I-1: Mooie route dus. Je bent afgestudeerd, omdat je wilde gaan werken. Even wachten, nu loopt het door elkaar. Je hebt Bram ontmoet in je eerste studiejaar en jullie zijn getrouwd toen je nog niet afgestudeerd was?

G: Ja, eerst verloofd en toen getrouwd in '63.

I-2: Wat was de reden om te gaan trouwen? Was dat om te mogen samenwonen?

G: Ja....., het hoorde er gewoon bij.

I-1: Dat was voor '68. Toen mocht je nog niet samenwonen. Dat was in onze tijd nog moeilijk.

G: Op de Papengracht hebben we nog een tijdje samengewoond. Toen kregen wij op het Plantsoen [nr. 99] een etage. Dat was in '69.

I-2: Hebben jullie ook nog samengewoond voor het huwelijk?

G: Ja, volgens mij wel.

I-2: Dat kon in die tijd?

I-1: Er was geen hospita, er was geen toezicht.

I-2: Dat gaf geen spanning met jullie ouders? Wisten zij het?

G: Nee. Ze wisten het, ja.

I-1: Ook de ouders van Bram, z'n moeder was het er mee eens of dacht ze dat ze er toch niets aan kon doen?

G: Ik weet niet wat ze dacht, maar het ging allemaal in pais en vree.

I-2: Daar waren jullie dan denk ik vroeg mee in de tijd, want dat samenwonen is pas later helemaal ingeburgerd. Jullie waren daar voorlopers in. Voelde je dat ook zo of waren er meer mensen die op dezelfde manier hun leven invulden met eerst samenwonen?

G: Nee, ik heb daar niet zoveel voorbeelden van. Maar ik heb wel steeds het gevoel gehad dat ik voorliep. Dat ik kansen kon pakken. Helemaal later ook, vooral in de '70-er jaren, toen ik ging werken. Toen ik ging werken, ook voorloper. Want ik heb dat boekje geschreven met de WOUW-vrouwen. Het was heel duidelijk dat ik net iets jonger was dan zij en dat ik de kansen kon pakken, die zij niet allemaal hebben kunnen pakken. Het was ook heel, nou, die studententijd was niet zo'n flow, maar die '70-er jaren wel.

I-1: Jullie gingen op het Plantsoen wonen. Was dat moeilijk, want er was best nog wel woningnood, denk ik? Heb je daar weinig last van gehad?

G: Ja, we zaten op de Papengracht toch niet zo riant, vrij klein. Het was een voorkamer met een alkoof. Dit kwam vrij omdat een studievriend van Bram daar wegging. Dat was een hele mooie benedenverdieping, prachtig. We waren er wel van overtuigd dat we daar mee boften en dat we de huiseigenaar moesten respecteren en dat we geen overlast moesten bezorgen. We waren echt wel stil.

I-1: Hij woonde in hetzelfde pand?

G: Ja, op de eerste, tweede etage. Daar hebben we zelfs onze eerste dochter gekregen.

I-1: Er was ruimte genoeg?

G: Er was een grote voorkamer, grote achterkamer, een zijkamertje en een mooie ouderwetse keuken.

I-1: En toen ben je ook op zoek gegaan naar werk. Ging dat gelijk op?

G: Ik was geïnspireerd door iemand, een sociologe Hermientje, die was aan het solliciteren en die is directrice van de Vereniging van Huisvrouwen geworden. Dat vond ik wel leuk. Ook geïnspireerd door Ans en nog iemand. Ans had een baan gekregen op het ministerie. Ben ik ook gaan solliciteren. Ik dacht: ik ga maar solliciteren.

I-1: Die anderen waren ook nog niet afgestudeerd? Ging je werken voor je afgestudeerd was?

G: Gerdi..... ik weet niet of ze al afgestudeerd waren.

I-2: Het gebeurde wel meer in die tijd dat je ging werken voor je afstudeerde?

G: Ja, mijn man Bram heeft het ook gedaan. Dat solliciteren bij het ministerie was ook lachen. Ik kwam daar en werd binnengelaten op een bureau. Een man erachter en dat bureau was helemaal leeg. Ik dacht: dat kan niet waar zijn. Het was een gesprek van niks en werd ook niks. Maar uiteindelijk heb ik dus wel in Leiden gesolliciteerd bij de opleiding gezinsverzorgenden en daar heb ik ook een verhaaltje over geschreven, *Als gehuwde vrouw naar de arbeidsmarkt*. Ik had me opgegeven bij het Arbeidsbureau en daar zat juffrouw P. {Parlasch}. Juffrouw P. is later ook sociaal raadvrouw geweest. En die liet mij merken dat ik geen kans had, omdat ik getrouwd was. Toen kwam ik solliciteren op de Rijnsburgerweg 96. Daar zaten twee leden van het bestuur en daar zat juffrouw P., als bestuurslid. En ik was bezig geweest, dat staat ook in dat verhaal, met het uittypen van mijn scriptie. Dat ging nog echt op zo'n typemachine en ik was daar nog helemaal wiebelig van. De directrice van die opleiding had van die mooie Engelse kopjes klaargezet. Die kopjes hadden van die pootjes en die wiebelden en rinkelden. Het gesprek ging goed en ze hebben me aangenomen.

I-2: In welke tijd heb je gesolliciteerd, omdat ze zeiden: je kan niet komen werken als je getrouwd bent? Ongeveer; het komt niet op één of twee jaar? Je was al getrouwd, had je je dochter al?

G: Nee, nee. Ik heb daar moeten beloven, toen ik daar aangenomen werd, dat ik de eerste drie jaar geen kinderen zou krijgen. Dus het zal ongeveer 1960 geweest zijn. Nee, 1970 min drie jaar is 1967. Dat heb ik moeten beloven en dat is ons ook wel gelukt. Ik heb me eraan gehouden en ik heb zelfs geprobeerd om de zwangerschappen gedeeltelijk in de zomervakantie te laten vallen. Dat is gelukt. Ik heb nog foto's dat ik in bed lag met de baby in m'n armen en een stapel nakijkwerk op het kussen ernaast. Ik wilde dat spel meespelen. Ik dacht: dat moet wel lukken. Ik moet me waarmaken.

I-1: Je hebt eerst drie jaar gewerkt. Kwam je in een gespreid bedje?

G: Ja, ik werd adjunct-directrice van een school met één klas, één groep. In een woonhuis, aan de Rijnsburgerweg 86 met een leslokaal in de voorkamer, nee, in de achterkamer. Daar aten we ook, want het was een internaat. En in de voorkamer, daar werd ik toen ontvangen met de glazen tussendeuren dicht en de gordijnen daarvoor. Ik hoorde wel geroezemoes.

I-1: De leerlingen zaten er achter?

G: Ja. Ze sliepen boven, want het was een internaat.

I-1: Moest er ook nog echt toezicht zijn?

G: Ja, ik had avonddienst en nachtdienst.

I-1: Dat heb je altijd gehouden, zolang de school in de villa zat?

G: Ja.

I-1: Welke vakken gaf je? Er was maar één klas.

G: Ik gaf gezin en samenleving, wat later maatschappijleer werd. De directrice zei: "Let wel, een gezin zijn man, vrouw, kinderen en een huisdier". Ze had een hond en daar was ze helemaal dol op. Ze was ongetrouwd en ze had een hond. [lachen] Ik moest ook sociale kaart geven. Dat hele uitgeschreven lespakket kreeg ik van mijn voorgangster over. Daar heb ik me echt op georiënteerd. Het leuke was dat ik ook in de ochtenduren excursies moest houden. Dus ik ging al de organisaties van hulpverlening af met de groep. Ik maakte afspraken. Naar de kruisvereniging, bureau levens- en gezinsvragen, maatschappelijk werk en in het Volkshuis ben ik geweest. Naar fabrieken, Krantz en weet ik wat. Fabrieken bekeken, die draaiden allemaal nog. Op het Waardeiland was er de Grof; later is dat de Sisalfabriek geworden.

I-1: Echt algemene vorming voor gezinshulp?

G: Ja. En ik gaf ook lessen handenarbeid. Inmiddels had ik die cursus al gevolgd in Leiden. Buitenschools werk, een handenarbeidcursus, dat was bij K&O. Ik heb een paar getuigschriften, diplomaatjes, gehaald. Het was de tijd dat gezinsverzorgsters nog halve dagen bij gezinnen werkten. Niet zoals nu even steunkousen aantrekken. En ze hadden ook een opvoedende taak. Daarbij hoorde ook handenarbeid en ik had dus echt dozen vol materiaal en voorbeeldjes van snelle handenarbeid-dingetjes.

I-1: K&O gaf dus cursussen, wat uitmondde in een diploma?

G: Het is later K&O geworden. Toen was het, het was in het Volkshuis, een cursus voor buitenschoolse.

I-2: Was het voor buurtwerk? Voor buurtleidsters, dat zij groepen konden draaien in buurthuizen, de kinderen konden bezig houden? Ik ben de naam even kwijt.

G: Ja.

I-1: Na drie of vier jaar kreeg je je eerste dochter en dat combineerde je met school?

G: Ze mocht mee. Ik had eerst gezegd: "Ik wil wel parttime gaan werken, als de baby er is. Kan dat dan? Mijn man werkt in Den Haag op een school en daar zijn ook mensen die parttime werken. Dus het kan heel goed bij dit soort als je een aantal lessen geeft". De directrice zei: "Dan kan je natuurlijk geen adjunct-directrice meer zijn". Ik zei: "Ja, natuurlijk,

dat is OK. Dan geef ik een aantal lessen. Dan geef ik gezin en samenleving en ga ik handenarbeid geven. En ik ga eventueel een aantal excursies doen”.

I-1: Hoeveel uur had je toen nog? Wat vonden ze acceptabel?

G: Ik had meer dan een halve baan.

I-1: Hoe organiseerde je het? Op je werk en thuis?

G: Tessel ging mee en het hoofd van de huishouding, ja, dat schooltje draaide op een drietal ongehuwde vrouwen. Die zagen het wel zitten, zo’n baby mee. Dat vonden ze enig. Dus Tesseltje stond op de kamer van Mieke, hoofd van de huishouding. Als ze ging slapen, ik had zo’n opvouwbbedje met zijanten gaas, waar ze doorheen kon kijken. Er was een heel duidelijk schema. Als ze slapen moest, stond ze boven op de kamer van Mieke. En daar tussendoor stond ze in de keuken. Een hele grote keuken en dan werd ze in de gaten gehouden en ik kon lesgeven.

I-1: Bram ging ook minder werken? Welke verdeling hadden jullie – omstebeurt thuis zijn of het kind moet overgegeven worden en zo? Werkte de een die dag en de andere die dag?

G: Ja, dat klopt. We hadden ook nog een oppas in huis.

I-1: Vanaf het begin ook?

G: Nee, dat is nog ingewikkelder geweest. Eerst was er een gezin gevonden waar we Tessel konden brengen. Iemand in Oegstgeest, die had een nakomertje en dat leek een leuke oplossing. Maar ja, die moeder zei dat Tessel niet te handhaven was.

I-2: Hoe oud was ze toen ze niet te handhaven was?

G: Een jaar of zo. Ze is eerst een jaar mee naar school geweest en toen kwam ze in dat gezin. Toen kwam ik met Tessel op de arm bij die gezinsverzorgsters. Die zaten rond de tafel en ik zei: “Ja, ze is niet te handhaven”. “Nou”, zeiden ze in koor, “die schat? Dat kan toch niet”. Dus ja, daar was iets. Toen heb ik dus iemand gehad, samen met iemand, een MVM [MVM is Man Vrouw Maatschappij], een mede MVM-ster, hebben wij dus een oppas gezocht, Eefje. Die kwam de ochtenden bij de een, de middagen bij de ander. Zoiets.

I-1: Vond je het ingewikkeld, al deze oplossingen? Want je moest ook wisselen, om oplossingen te vinden?

G: Nee, ik zat een beetje in een flow. Dat ging goed. Ik denk ook toen Brecht arriveerde, dat toen de noodzaak voor een oppas thuis, ik zou dat nog es een keer in schema moeten zetten hoe dat nou precies zat.

I-2: Mag ik de geboortejaren weten?

G: Tessel is in juni ’70 en Brecht in juni ’72. We hebben gisteren even beider verjaardagen gevierd.

I-1: Je was best één van de eersten, die bleef werken. Hoe reageerde de omgeving? Was je een ontaarde moeder? Of hoe werd er tegenaan gekeken?

G: Ik trof natuurlijk bij de MVM’ers een heleboel mensen die in dezelfde levensfase en in dezelfde flow zaten. Dat was heel erg inspirerend. En bovendien had mijn man Bram er ook plezier in om dat op te lossen.

I-1: Dus het kwam vooral door Man Vrouw Maatschappij dat het gelukt is, omdat zij inspireerden. Wanneer ben je begonnen in Man Vrouw Maatschappij? Was dat lang voor de geboorte of aan het eind van je studie?

G: Ik weet het niet meer. Het was natuurlijk wel dat ik het op het spoor kwam door de lessen gezin en samenleving, die ik moest geven. Toen las ik al die boekjes van Joke Smit en de broer van Joke Smit woonde ook in de Fagelstraat, waar wij woonden. Dus ja, snap je?

I-1: Zo kwam je bij Man Vrouw Maatschappij terecht. Je weet niet meer voor of na je huwelijk?

G: Nee, nee. Dat was wel na het huwelijk. Dat was toen ik in de Fagelstraat was komen wonen.

I-2: Wanneer ben je in de Fagelstraat gaan wonen?

G: Ja, dat zijn die dingen, die ik even moet opzoeken.

I-2: Maar toen beide kinderen er al waren, of was één van je kinderen er toen je naar de Fagelstraat ging?

G: Ik dacht dat het net voor de geboorte van Brecht was dat wij naar de Fagelstraat [nr. 4] gingen. Ja, dat was voor de geboorte van Brecht.

I-1: Met een dikke buik heb je staan verven en sauzen?

G: Ja, want toen we nog op het Plantsoen woonden, hebben we nog een oppas gehad voor Tessel en dat was een meisje, die een tussenjaar had voor een opleiding waar ze achttien voor moest zijn. Dat was een schat van een meisje en die heeft met veel plezier een jaar op Tessel gepast.

I-1: Toen zijn jullie verhuisd naar de Fagelstraat.

G: Ja, en toen heb ik na de geboorte van Brecht na de kraamverzorging nog gezinsverzorging gehad van één van mijn leerlingen. Ja, ook nog tussen beiden; op die school moesten die meisjes ook leren wassen en strijken en ik nam altijd mijn was en strijk mee op de fiets.

I-1: Ik vind het wel uniek werk als je met kleine kinderen zit. Je hebt Tessel ook wel meegenomen dat ze naast je bureau zat, heb ik op de foto gezien.

G: Ja, dat zal ook wel gebeurd zijn. Ja, ik vond dat ook ontzettend leuk. Die drie vrouwen vonden dat ook prachtig.

I-1: Je ging naar de Fagelstraat. Dat was echt een buurt of kwam dat pas na de actie tegen de busbaan? Was het al een hechte buurt of werd het dat nadat jullie er kwamen wonen?

G: We zijn er komen wonen door een collega Dineke van Bram, die woonde daar en die zei: “Het is een gezellige buurt”. Maar dat werd dus veel levendiger na die busbaanactie.

I-1: Dat was een succesvolle actie, want hij is er niet gekomen. Het had wel veel gevolgen voor de buurt.

G: De mensen werden actief en enthousiast. En daar is eigenlijk een groepje uit ontstaan, die wel wat activiteiten wilden ontplooiën, o.a. verkeersmaatregelen en drempels en dat soort dingen. Daar is ook de buurtvereniging uit ontstaan. Die ging dingen oppakken en die organiseerde werkgroepjes. Eén van die werkgroepjes was het Leidse Hout-theater. Daar heb ik dus een verhaal over geschreven. Dat ik dat mee op poten heb gezet.

I-1: Het verhaal staat niet op de band. Het is misschien wel leuk om te vertellen, wat je gedaan hebt bij het Leidse Hout-theater.

Eerst even pauze.

[Pauze. Band op stop. Els zoekt foto's op.]

I-1: Het was een kennismaking, maar een beetje imponerend. Dit soort foto's zoeken we, foto's bij je verhaal. De VVSL staat erop, maar geen jaartal. Is het '54? Nee, dat kan niet.

G: Dit is een voorbeeld van het appèl.

I-1: Dan moest je gaan staan en langslopen?

G: Ja, en je kreeg ook een soort bijnamen.

I-1: Het was toch een beetje harden, je vrouwtje staan?

G: Ze namen de namen en daar maakten ze iets gek van.

I-1: Ik heb hem genomen uit het boek. Maar een foto van een gedrukte foto is niet zo goed. Hij staat weer aan geloof ik.

I-1: Je hebt heel veel opgeschreven. Je bent geïnterviewd.

G: Nee. Dit is niet geïnterviewd, dit heb ikzelf geschreven. De mantelzorg is een interview.

I-1: Daar heb ik uit gehaald dat je thuis moest eten en dat je in Leiden ontdekte dat het leuk was om te eten. Maar op een gegeven moment ben je heel erg van eten gaan houden. En daarna ben je weer naar de gezonde etensstijl gegaan. Het is niet chronologisch, maar dit schiet me te binnen.

G: Ja. Ik heb foto's dat ik bijna afscheid nam van school en ik behoorlijk aan de maat was, ja.

I-1: Meestal als je dik wordt, óf je een Bourgondiër bent, óf eet je je frustraties weg.

G: Ja.

I-1: Was dat ook bij jou? Wat was de frustratie?

G: Dat was de voorbereiding van lessen. Daar hikte ik tegen dingen aan en dan was even iets snacken een tijdelijke escape.

I-1: Nu moet ik even terug, want we maken verschillende sprongetjes. Het werk en moeder gaf in de omgeving waar jij in zat geen probleem?

G: Nee, behalve mijn moeder. Ik herinner me dat ik op een gegeven moment mijn moeder aan de lijn had: "Ja, je weet wel dat wij", ja, wat zei ze, "dat wij toch wel meer van je verwachten". Toen heb ik de hoorn op de haak gelegd.

I-1: Zo direct deed je moeder dat?

G: Nou, ik vond het indirect.

I-1: Je wist precies wat ze bedoelde.

G: Ja, dat wel.

I-1: Nog niet het woord kind. Maar je vader was anders, vertelde je in het voorbereidende gesprek.

G: Ja, mijn vader volgde mij en was meedenkend, meelevend. Nou, mijn moeder leefde in zekere zin mee, want die gaf mij Margrieten door en streepte dan iets aan, waarvan ze dacht dat ik dat kon gebruiken bij mijn lessen. Dat ook wel weer.

I-1: Je moest meer aan het rollenpatroon voldoen?

G: Ja. Ze wilde kleinkinderen hebben, denk ik.

I-1: Ik las ook in één van je stukken dat je ouders zijn verhuisd naar Leiden toe. Vlakbij. Je bent geen enig kind. Ze zijn je gevolgd?

G: Ja, naar Oegstgeest. Haaswijk, hier in Oegstgeest. Ik kan wel zeggen dat ik de enige mantelzorger was. Mijn broer had zijn eigen problemen.

I-1: Vond je het leuk dat je ouders je achterna reisden? Kwam dat te dichtbij?

G: Het was wel leuk en bereikbaar voor mij. Ik kon op de fiets naar ze toe.

I-1: Ze lieten je je eigen gang gaan. Gezien al die opmerkingen.

G: Dat was nog vanuit Bloemendaal. De mantelzorg van mijn ouders - toen was ik al gepensioneerd.

I-1: Nee, ik bedoel daarvoor.

G: Toen had ik nog geen mantelzorg voor mijn ouders. Die woonden nog in Bloemendaal. In mijn studietijd kwam ik er in het weekend, dat deed je dan. Leiden was uitgestorven in het weekend. Mijn moeder zorgde voor een heel goede maaltijd. Haar liefde voor mij toonde ze in dat ze vlees braadde voor mij, om mee te nemen. Dus van lieverlee heb ik begrepen, dat zij het op die manier uitte. Je had natuurlijk nog geen koelkast en zo.

I-1: Dus het was rundvlees onder het vet.

G: Ja, klopt.

I-1: Hebben we voldoende gevraagd en jij verteld over werkende moeder, met de omgeving, de organisatie thuis?

I-2: Bram had het over de taakverdeling van jullie, over jullie stafvergadering. Hoe heb jij dat beleefd? Kan je er wat over uitleggen?

G: Heel prettig, heel fijn. Ik zoek even een beeld, hè. Het zal wel geweest zijn als de kinderen naar bed waren en dat wij in het weekeinde de week doornamen. De volgende week doornamen of dat allemaal geregeld was. Dat was natuurlijk het gewone schema, maar het was natuurlijk ook dat wij op een avond weg moesten voor een vergadering op school of later thuiskwamen vanwege een bijeenkomst van onze scholen, die even iets anders was. En verder was het eigenlijk ook de tijd dat wij erg veel hebben verbouwd aan het huis. Dus dat was ook nog een punt van aandacht apart. En dan hadden we in de achterkamer een wand en we hadden zachtboard en oranje jute daarover. Dat was een heel groot prikbord. En daar hadden we één of twee A3-en met een schema met de klussen. En daar stond op urgentie of urgentie

en satisfactie. En dan wogen we af: wat is urgent en wat gaan we volgende week aanpakken? De kinderen werden wat groter en kregen elk een eigen kamertje. Daar hebben we héél veel werk van gemaakt. Een leuke slaap-speelkamer voor de kinderen. Daar kan ik ook verhalen over vertellen, maar goed, dat is geen Leidse geschiedenis. Dat vonden we ook erg leuk. We hadden ook een goede timmerman, die ons met allerlei klussen hielp.

I-1: Je vertelde dat je kinderen het als heel normaal ervaarden dat jullie allebei werkten en allebei voor hen zorgden.

G: Ja, dat dacht ik. Totdat de jongste dochter terecht kwam bij een ja, zeg maar ..., je kent het wel, alternatieve groepjes, waar ze dus hun frustraties uit hun jeugd kwijt konden. En toen kwam ineens boven dat zij een sleutelkind was. Maar goed, zo heb ik dat niet ervaren.

I-1: De oudste heeft dat niet?

G: Nee.

I-1: Maar als ik het zo hoor, was er altijd wel iemand thuis: óf jij, óf de oppas óf Bram.

G: Ja, maar het kon zijn dat het niet precies aansloot. Dat zij uit school kwamen en dat ik dan net thuis zou komen. Als dat dan een kwartiertje zou verschillen, is dat natuurlijk teleurstelling. Wij hadden een autopool, ook goed georganiseerd, met de buurt. Die kinderen brachten en haalden we uit scholen hier in de buurt. Verschillende scholen. Dan kwamen zij thuis, zeg om half vier en dan moest ik ook om half vier thuis zijn. Dat lukte niet helemaal en dan hadden ze voor geval van nood een sleutel bij zich.

I-1: Dan praat je over de Raadsherenbuurt, de autopool. Jullie organiseerden heel veel in de wijk. In het voorgesprek vertelde Bram van deze pool van ophaaldienst. Hoeveel gezinnen deden eraan mee?

G: In ieder geval Patricia, Mante, wij, en de ouders van Anton en Tamar. Een stuk of vier-vijf.

I-1: Dus je had één dag in de week dat je reed en de andere dagen werden je kinderen gereden?

G: Ja, dat hadden we in een heel schema, hoe dat uitkwam. Dat was nog best wel lastig, want de scholen kwamen op een kwartier na gelijk uit, maar dan was dat wel even een overbrugging. Je moest de kinderen soms ook los peuteren die na moesten blijven.

I-1: Ja, dat kan je dan niet gebruiken.

G: In die tijd was het zo dat de scholen langzamerhand overgingen naar een middagpauze, die korter was, zodat kinderen konden overblijven. Wanneer dat precies ingegaan is? Maar daar hebben we dus wel ons best voor gedaan, dat dat lukte. Dat kinderen dan ook tussen de middag op het schoolplein konden blijven.

I-1: Eerst de overblijfdienst en daarna werd het doorlopend rooster. Voldoende over werkende moeders?

G: We hebben ook nog een stalling onderin de Pauluskerk. Daar is Tessel ook nog geweest in een ruimte. Daar was een opvang, een peuterspeelzaal. Ja, dat hebben we ook nog gehad.

I-1: Oké, dan gaan we naar het volgende: wonen. Dat is vooral de Raadsherenbuurt. Daar hebben jullie de langste tijd gewoond.

G: Ja, we hebben er 30 jaar gewoond.

I-1: De pool hebben we al gehad, maar in het voorgesprek vertelde je ook van een ruilbeurs, die voor de kraakwagen uitging.

G: Ja, de kraakwagenruilbeurs. Daar kan ik mooie aankondigingen laten zien, die heb ik hier.

I-1: Als we die straks kunnen zien, maken we er even een foto van.

G: Ik denk, eens in de maand kwam de kraakwagen langs en dan kon je je spullen op de stoep zetten. Maar bij ons was het zo georganiseerd dat voor een garage van één van de buurtbewoners het meeste werd gedropt. Daar kon je dan ook dingen brengen en dingen halen. Dat noemden we de kraakwagenruilbeurs. Dat was een heel gezellig gebeuren, want daar trof je elkaar, daar haalde je leuke kinderkleertjes vandaan, daar werden koekjes rondgedeeld. Het was gewoon heel erg gezellig.

I-1: Hoelang heeft dat ongeveer bestaan?

G: Nou, zeker toch een aantal jaren. Ik weet niet hoe lang.

I-1: Dus best wel lang. Niet zomaar een jaartje, dat het snel doodbloedde.

G: Zolang de kinderen op de lagere school zaten, was het geen enkel probleem dat zij kleren van een ander aankregen. Dat was gewoon nieuw; het gaf geen enkel probleem. Ik denk dat wij daar het actiefst bij geweest zijn in de lagere schooltijd van de kinderen. En ook, ik heb nóg een krukje in de badkamer staan, die daar vandaan komt.

I-1: Ook met kinderen heb je toch wisselende interieurs voor de kamer. Dan kan je daar het oude droppen en nieuwe halen.

G: Ja, precies, want ik had voor Brecht alles blauw-oranje en Tessel groen-oranje, dus dat moest ook met een kleur zijn. Ja, dat klopt.

I-1: Dat zijn de acties van de buurtvereniging.

G: Er zijn veel meer acties en daar heb ik ook een blaadje van. Daar was dat Leidse Hout-theater. Dat was het laatste weekend in augustus, voordat de scholen begonnen, was daar een voorstelling voor de kinderen. Later is daar nog iets bij gekomen, denk ik. We hebben zelfs een keer een aanzet tot een midzomerfeestje gedaan, 21 juni, dus vandaag. Toen zijn we met een aantal buurtgenoten de Leidse Hout ingetrokken en hebben we geprobeerd daar een [licht] te maken. Wat de vereniging deed? Ik denk dat dat nog wel in de 'Raadsheren' staat. Die werkgroepen zijn er nog. De oud papier actie, OPA.

I-1: Geld inzamelen voor de buurtvereniging?

G: Ik denk deels voor de buurtvereniging, deels voor een goed doel was. OPA zal er nog steeds wel zijn. Het was een grote container, die er dan stond. We hadden een hulpgroep. Ouderen, die op een gegeven moment iets niet open konden krijgen, weet ik wat.

I-1: Ook als je ziek was, je had je been gebroken, haalden je burens dan je boodschappen?

G: Ja, ja. Er was op een gegeven moment een heel oude dame, die had zoveel tijd dat zij alle krantjes met aanbiedingen kon spellen en dan opdracht gaf bij die super dát te halen en bij die super dát. [lachen] Er waren nog een aantal meer werkgroepen; dat klopt wel.

I-1: Je hebt echt in een zorgzame samenleving gewoond, wat ze nu propageren!

G: We hadden ook nog een groepje vrienden en kennissen, dan gaat het weer over rolverdeling. We vonden dat de mannen ook weleens konden gaan koken. Dus we hadden een kookclub met een stuk of vijf gezinnen, denk ik. De hele groep met kinderen kwam bij elkaar. De mannen zouden dan weleens gaan koken en dat deden ze natuurlijk met de meest ingewikkelde recepten. Dat moest dan voorgeproefd worden. Dus die hadden dan een voorbijeenkomst. En de kinderen kregen vaak een apart menuutje. We hadden dus een grote tafel met de ouderen en een kindertafel.

I-1: Hoe vaak was dat?

G: Ik denk eens per maand, ja. Dat hebben we een aantal jaren volgehouden. Dat was heel gezellig.

I-1: De mannen kookten altijd?

G: Ja, want ze vonden dat ze dat best konden. We hebben met die groep ook nog wel eens een aantal keren gekampeerd ergens.

I-1: Met Hemelvaart of Pinksterweekeinde?

G: Ja, zoiets. Dat was dus een levendig groepje mensen, waar we veel contact mee hadden en ook mensen die kinderen in dezelfde leeftijd hadden. Net iets verschillend. Het is ook wel zo uitgekomen dat onze kinderen iets ouder waren en weer op de kleintjes van de anderen pasten.

I-1: Hoe lang is dat doorgegaan?

G: Dat heb ik niet meer paraat. Toch wel een aantal jaren. En die contacten zijn er nog wel.

I-1: Tussen de ouderen. Hoe lang gingen de kinderen mee? Ik denk dan vooral aan de pubertijd, gingen de kinderen toen nog mee?

G: Nee, toen ging het moeilijker worden, dat klopt.

I-1: Even kijken. Heb jij nog vragen of zullen we verder?

I-2: Over de Raadsherenbuurt? Ik denk dat je het belangrijkste gevraagd hebt.

G: We hebben ook nog goede herinneringen aan - het is waarschijnlijk wel drie/vier keer gebeurd - dat de straat opgebroken was. Dan moest er weer de riolering en dan moest er weer dit en dan moest er weer dat. Héérlijk, wat hebben de kinderen daar gespeeld. Iets anders wat me bijbleef is de acties. Wij wilden toch wat anders, drempels maken om het verkeer wat te remmen. En dat heeft wel weerstand opgewekt. Er was één mevrouw, die zei: "Ja, dat willen jullie natuurlijk omdat jullie werken en de moeders ook. Die passen niet meer goed op de kinderen. Daarom willen jullie die drempels". Daar stond je dan met je goede gedrag.

I-1: Dan pakken ze je op je zwakke plek.

G: Zeker. Een andere mevrouw vond het jammer als er minder auto's langs kwamen, want dan had ze niet zo veel te zien. Ze zat altijd voor het raam. Dat was onze overbuurvrouw. En een ander had iets van: dan staan er drempels en dan is mijn huis minder waard. Een ander beeld dat bij mij bovenkomt is het rozenpleintje. In de Johan de Wittstraat is een klein plantsoentje, dat toen rozen had. Dat noemden we het rozenpleintje. En rond dat rozenpleintje werden activiteiten georganiseerd. Zoals een barbecue eens in het jaar. Daar kon je al dan niet dingen kopen, drankjes kopen voor een gereduceerde prijs. Of je nam zelf dingen mee voor de barbecue. Dat gaf ontzettend veel gezelligheid, dat was de buurtbarbecue.

I-1: Voor de buurt of voor de hele straat?

G: Nee, voor de buurt.

I-1: Dan had je veel barbecues.

G: Maar die buurt was niet zo groot. Het zijn een paar straten. Dat was te overzien. Dat was een leuk gebeuren. Er is, dat hebben wij weinig meegemaakt omdat we vaak 's winters in Zwitserland waren, de kerstbomenverbranding op het pleintje. En wat er nog steeds is, is natuurlijk 3 oktober.

I-1: Apart in de buurt, kinderspelen?

G: Nee, stampot. In de Fagelstraat werd een aantal kramen opgezet met feestverlichting en zo. Je kon je opgeven om hutspot te maken, per gezin of persoon. Dan kreeg je aardappels en wortels, dat werd je aangereikt, aan de deurknop gehangen. Dan maakte je hutspot. Het was gewoon een wedstrijd wie de lekkerste hutspot had.

I-1: Stond er een naambordje bij de pan?

G: Nou, dat wisten we wel. Dan kon je de gouden stamper winnen. Dat was echt een stamper, die verguld was. Dat was de wisseltrofee. En de heerlijkste hutspotten werden gemaakt. Daar zijn we nog jarenlang, toen we hier al woonden, zijn we daar ook nog naar toe gegaan. Dan moest je een bedragje bij iemand in de brievenbus stoppen en dan was je ingeschreven en dan mocht je mee-eten. Dat bestaat nog steeds.

I-1: Op 2 oktober neem ik aan?

G: Nee, op 3 oktober. Daarna gingen altijd een paar mannen nog naar de kermis. Want die werkten overdag en waren nog niet naar de kermis geweest. De moeders waren met de kinderen al geweest.

I-1: Het is een heel actieve buurt geweest. Dit heb ik toch nog niet vaak gehoord, zo'n sociale cohesie.

G: Ja, dat is echt nog steeds. Het is een groot gebeuren, die 3 oktober. En het grappige was dat het op een gegeven moment wel of niet samenviel met een uur eerder of later, de wintertijd. Dan waren er lichtjes aan de kramen en die moesten dan echt om zes uur aan. We hadden altijd een drankje vooraf, dat kocht je bij een apart kraampje en we kregen druiven toe.

I-1: Ja, dat hoort ook bij 3 oktober.

G: Dan sprak je elkaar weer. Je nam je eigen stoeltjes mee. Je at in de kramen. Ik zal je foto's laten zien. Dat was een groot gebeuren. Er waren ook kinderspelen. Dat was ook weer een

bepaald tijdstip. Dan is er in de Raadsherenbuurt een wedstrijd hardlopen, een optocht en ...
Ik pak het laadje er even bij, zal ik dat doen?
I-2: Het is ondertussen 12 uur, even pas op de plaats.

Transcriptie van het interview met de mevrouw E. (Elsa/Els) Rutgers van der Loeff-Ober, geboren op 17-07-1938 in Leeuwarden.
Deel 2, **11 juli 2018**.

G: Hier zie je dus wel leuk dat er dus allerlei activiteiten waren. En hier is Corretje van der P. {Plas}, die nu monnik is op de Hogewoerd. Een meditatiecentrum.

I-1: OK. Het is vandaag 11 juli en we doen het tweede interview met Els van der Loeff. Vandaag wilde ik graag de tijd na je pensionering bespreken en het tijdstip van pensionering. Wanneer ben je met pensioen gegaan of gestopt met werken?

G: Toen ik 53 jaar was. Dat is wel bijzonder.

I-1: Hoe kwam het dat je zo jong stopte met werken?

G: Ja, ik kreeg een kans. Het was een tijd van fusies van scholen en dan kun je je boventallig laten verklaren. Dat had ik gedaan. Er moesten collega's afvloeien en ik dacht dat mijn tijd wel gekomen was. Ik vond het erg vermoeiend de laatste jaren, met al die fusies. Dan moest je bijvoorbeeld van het ene schoolgebouw naar het andere pendelen. En dan precies in je pauze en dan was je pauze weer naar de maan. Wat ik helemaal lastig vond is dat ik niet in parallelklassen hetzelfde kon geven, want ik gaf maatschappijleer. In het gebouw Uiterdijk aan de Turkooislaan had ik het overzicht over de audiovisuele middelen en dan kon ik eruit pakken wat ik nodig had. Maar in het andere gebouw was er een conciërge, die daar overging, en dan moest je dagen van te voren je wensen opgeven. Dat matchte niet. Voor dat andere gebouw moest ik mijn lessen anders voorbereiden, had ik minder audiovisueel materiaal. Ik vond dat onhandig. En ik was vroeger eigen baas op m'n eigen school en daar niet meer. Ik was daar een soort uurdocent geworden. Dat bekwam me uiteindelijk niet zo goed. Toen dacht ik: ik zou eigenlijk wel willen stoppen. Het speelde natuurlijk ook een rol dat ik in dat onderwijs veel taakuren had. Lesuren en taakuren. Taakuren konden gegeven worden voor de begeleiding van leerlingen en voor klassendocentschap. Er was toen nog een internaat, jarenlang. Dat werd steeds minder en het internaat werd opgeheven en ik werd alleen nog maar urendocent. Ik vond juist die combinatie van begeleidende taken en lesgevende taken erg leuk. En ik was ook jarenlang coördinator van mijn vakgroep. Daar kreeg je ook al minder uren voor. Het werd kariger en hectischer. Toen was er toch een soort beweging gaande van: wie moet er hier weg. En ik dacht: nou, ik kan ook wel weg.

I-1: Je was misschien ook één van de ouderen?

G: Ja, en de duurdere dus, want ik kreeg nog als eerstegraad docent uitbetaald. En de maatschappelijk werkers niet, en dat stak ze heel erg.

I-1: Maar met 53 met pensioen is heel jong. Toen zat je thuis en toen?

G: Ik dacht: er komt wel weer wat op mijn pad. Het eerste was dat mijn vader langzamerhand steeds meer zorg nodig had. En ik dacht: er komt op een gegeven moment wel iets langs. Op een gegeven moment zag ik in een krantje dat ze bij vrouwengezondheidscentrum HARA vrijwilligers nodig hadden. Dat leek me wel wat. Ik ben daar gaan kennismaken, werd rondgeleid door een andere vrijwilliger. Zo ben ik terechtgekomen bij het informatiecentrum van HARA. Er waren daar allemaal schappen met informatiemateriaal. Er kwam nieuw materiaal binnen en dat moest up-to-date gehouden worden. Dat kon gebruikt worden voor mensen die gewoon binnen kwamen lopen. Maar ook door degene, die de hulplijn, de telefoon, bemenste. Die zeiden: "Ik ga wel even zoeken voor u naar een foldertje op dat en dat gebied". Er was een hulplijn; daar zat ik niet bij. Dat waren meestal stagiaires van de één of

andere sociale academie of zo. Wij waren op de bibliotheek, zo noemden wij dat, een verlengde daarvan, informatiemateriaal bij elkaar te garen.

I-1: Waar was het gevestigd?

G: Dat is waar nu Het Gebouw is. Dat was de Bonairestraat. In een apart gebouwtje, dat vroeger, denk ik, een school is geweest en dat zat annex een huisartsenpost.

I-1: Waar ging HARA van uit?

G: Het was gesubsidieerd door de gemeente Leiden. Maar verder had het een zekere zelfstandigheid.

I-1: En jij deed de communicatie, verzorgde de folders?

G: Ja, de folders. Er was nog een echte communicatiemedewerker, die dan ook de pr verzorgde, en wij waren eigenlijk het toeleveringsgroepje. Samen met een paar anderen, en dat was altijd heel gezellig.

Ik vond dit heel goed te combineren met de zorg voor mijn vader. Omdat, als ik weggeroepen zou worden, dat voor het werk in de bibliotheek dat geen punt was. In het onderwijs kon ik moeilijk weggeroepen worden. Maar hier – mijn vader ging voor en dat was een pracht combinatie. En van daar uit ben ik terechtgekomen bij een vrouwen netwerk dat altijd samenkwam op het Volkshuis. Ik herinner me daarvan Hilde J. {Jansen}. En dat vrouwen netwerk besprak min of meer urgente sociale problemen met elkaar en probeerde daar dan wat aan te doen. Zo kwam mantelzorg ook op de agenda. Omdat ik mantelzorg aan mijn vader gaf en toch al op zoek was geweest naar wat er al werd gedaan op het gebied van ondersteuning van mantelzorgers. Ik was al naar bijeenkomsten geweest en ik had met de landelijke organisatie thuisverzorgers, de LOT, kennismemaakt. Zo ben ik me er een beetje op gaan toeleggen, vanuit HARA, op mantelzorg.

I-1: Dan had je drie dingen naast elkaar: HARA, mantelzorg en WOUW.

G: Nou, WOUW heb ik leren kennen door HARA, want die hadden een bijeenkomst in het zaaltje van HARA belegd. Ik vond het wel een interessante groep: daar ga ik eens mijn oor te luister leggen. Ik vond het een leuke groep en toen heb ik me daar bij aangesloten.

I-1: Wat was de doelstelling van WOUW, de sfeer?

G: Dat waren nogal actieve vrouwen, die de kranten napluisden over onrecht op het gebied van vrouwenzaken en ontwikkelingen op het gebied van vrouwenzaken bespraken. En kijken of ze er wat aan konden doen.

I-1: Was het een voortzetting van Man Vrouw Maatschappij voor jou of kan ik dat zo niet stellen?

G: Zo heb ik het nog niet gezien. Man Vrouw Maatschappij was echt een emancipatiegroep voor mannen en vrouwen. Ik weet dat ik heel vaak niet naar de vergaderingen van Man Vrouw Maatschappij kon, omdat ik destijds avonddiensten had op school, en dan zei ik: “Bram, ga jij maar”. Hij werd daar ook met open armen ontvangen. Er kwamen ook meer mannen. Dat was echt Man Vrouw Maatschappij, niet een vrouwengroep. De Dolle Mina’s was een wat heftiger groep, een wat strijdbaarder groep. Dat was wel een vrouwengroep. Maar ik heb me niet aangesloten bij de Dolle Mina’s.

I-1: Dat ging je te ver?

G: Ja, die gingen ook wel eens affiches plakken in de nacht en dat soort dingen, Nee, dat hoefde niet. En ik vond de dingen, die Man Vrouw Maatschappij destijds op de agenda hadden, dat was in de ‘70er jaren, en ik spreek met m’n vrijwilligerswerk over de ‘90er jaren. Dat vond ik hele zinvolle activiteiten. Zoals de kinderopvang, broodje tussen twaalf en twee, schooltijden aanpassen. En dat was ook precies passend bij onze gezinssituatie. Dat maakten we mee en daar wilden we ook gebruik van maken. Ik heb bij Man Vrouw Maatschappij dus ook met één van de andere deelnemers een kinderoppas gezocht. Zij de ochtend en ik de middag. Zo iets.

I-1: Meer de praktische zaken en de Dolle Mina's voor de rechten. WOUW is dan meer voor de positie van de oudere vrouw?

G: Ja, eigenlijk wel. Het waren ook veelal oudere vrouwen.

I-1: En bezinning op je leven, hoe het zo ging? Of was het naar de toekomst gericht?

G: Ook wel bezinning op je leven. En elkaar je verhalen vertellen. Heb jij deel gehad aan de ontwikkelingen die vrouwen meer kansen gaven? En daaruit is dan ook dat boekje ontstaan. Het boekje is aangeboden in het stadhuis, in de raadzaal.

Ik ben nu op het pad van de mantelzorg gekomen. Ook vanuit HARA. In het vrouwenennetwerk heb ik dan ook een saamhorigheid gevonden, die het gevoel gaf: we doen het met elkaar. En dat vrouwenennetwerk heeft ook zeker een rol gespeeld bij het ontstaan van de organisatie van mantelzorgers. De drie vrouwen, die een motie ingediend hebben ter ondersteuning van mantelzorgers en de hulpverlening van mantelzorg, die waren ook lid van dat vrouwenennetwerk. Daar zaten dus raadsleden in.

I-1: Het vrouwenennetwerk was door alle leeftijden heen. Jij was al uit het arbeidsproces.

Raadsleden zitten vaak nog in hun werkzame leven.

G: Ja, klopt. Maar er waren geen jonkies bij.

I-1: Van welke leeftijd waren de actieve mensen in HARA en in het vrouwenennetwerk?

G: De medewerkers met mij in de bibliotheek waren ietsje jonger dan ik. Met één heb ik nog wekelijks contact. Dat is heel leuk. Dat waren toch wel mensen die vrijwilligerswerk zochten, omdat ze toch ergens een hiaat in hun leven hadden. Er was één, die was maatschappelijk werker, kreeg een burn-out en was weer op zoek naar werk. Ze wilde toch iets te doen hebben in die overgangstijd. Degene met wie ik nog contact heb, heeft ook een soort burn-out gehad. Die moest ook weer op een of andere manier een nieuw levenspad kiezen.

I-1: Voor jou was het ook een overgangstijd, een startpunt voor andere activiteiten.

G: Het hele verhaal hoe het vrouwenennetwerk en de raadsleden meegeholpen hebben met de opzet van de Leidse Vereniging van Mantelzorg staat in het boekje beschreven. Heel kort. Dat was een interview met mij.

I-1: Het loopt allemaal wat door elkaar. Kan je nog wat meer vertellen van HARA? Je deed daar de communicatie en het was het vrouwenennetwerk.

G: Nee, vandaaruit kon ik deelnemen aan het vrouwenennetwerk.

I-2: Kan ik iets vragen wat hierbij aansluit? HARA, ik weet niet of je het de vorige keer gezegd hebt, maar kan je iets meer vertellen wat HARA precies inhoudt? Waar de afkorting voor staat, wat de doelen zijn, in welk jaar ben je erbij gekomen, hoelang ze al bestonden? Dat we een beeld krijgen wat HARA was.

G: HARA is je sterke middelpunt, onder je navel. Het is geen afkorting. Waarin je je stevigheid moet zoeken. Ik vond het niet zo'n duidelijke organisatie. Het duidelijkst voor mij was die informatievoorziening en de hulpverlening via de telefoon. Verder heb ik nogal wat wisselende coördinatoren meegemaakt op HARA, die allemaal hun eigen weg moesten zoeken en die allemaal in de overleggen in Leiden bezig waren. Wat ze daar deden weet ik niet.

I-1: Ik heb wel een beetje gegoogeld. HARA ging naar de GGD en toen hebben ze ontbijt voor kinderen in de Kooi georganiseerd en sport voor kinderen in de Kooi. Een opvoedende taak, een aanvulling op

G: Ja, toen HARA werd afgebouwd, toen werden er delen van HARA aangehaakt bij de GGD. Ze hadden wisselende projecten, die ze aanpakten. Eén daarvan was de kinderopvang van kinderen in de Kooi. En die ontbijten in de Kooi, want HARA stond midden in de Kooi. Ja, dat was een project en dat werd dan ineens omarmd en opgestart. Eén personeelslid van HARA is ook in dienst gekomen bij de GGD. Die zit er nog, de voorlichtster.

I-1: Kan je verder vertellen over de activiteiten van HARA? De telefoon en folders. Gaven ze fysieke hulp aan mensen uit de Kooi?

G: Nee. Er waren inloopsprekuren, telefonische spreekuren, ze konden foldertjes halen. Een soort informatiecentrum.

I-1: Een folder over opvang als het niet goed ging of over medische zaken?

G: Ja, opvoedzaken en heel veel cursussen die werden gegeven, zoals yoga. Toentertijd had je een zee van cursussen en cursusjes. Die probeerden wij te verzamelen, zodat er een overzicht was. Het is leuk om daar een idee van te hebben. Reiki en al dat soort cursussen, die er bestaan. Die hadden wij opgespoord en folders neergezet.

I-2: Was het doel de vrouwen zelf power te geven? Wat was hun visie? Waar wilden ze naar streven?

G: Vrouwen meer power geven, dat klopt. En dat probeerden ze ook uit te dragen door hulpverlening. Vast punt was de 8 maart-viering. Daar deden we altijd aan mee. En verder heb ik als coördinatrice een vrij omstreden figuur meegemaakt, die nu in het COC ook weer omstreden is.

I-1: Was dat aanleiding om te stoppen?

G: HARA is vanzelf opgeheven. We kregen geen subsidie meer. Er waren andere plannen, Het Gebouw zou er komen. Dat soort dingen. Het is gewoon opgeheven. En overgeheveld, voor zover nodig, naar de GGD.

I-1: Voor jou ging het geleidelijk van HARA naar WOUW?

G: WOUW kwam er naast. Ja, naar de mantelzorg. Voor allerlei activiteiten heb ik gebruik gemaakt van bijvoorbeeld de kopieermachine, die op HARA stond. Ik heb op een gegeven moment, ik weet niet of ik dat boekje heb laten zien, heb ik poppen gemaakt voor een informatiekraam. Dat heb ik van een folder, die ik bij HARA vond, met zulke kleine koppies. En die heb ik vergroot, vergroot, vergroot. Hij staat voor op de mantelfolder. Ik heb dus een informatiekraam gemaakt voor de mantelzorgers, voor HARA en voor de WOUW. En dat was voor de presentatie in de Hooglandse Kerk. De eerste persoon die zich aanmeldde bij de kraam voor de mantelzorg was een hele oude meneer en die vroeg: "Heeft u ook een mantelzorger voor mij?"

I-1: Zover waren jullie nog niet. De mantelzorg, je kwam erbij omdat je zelf mantelzorger bent geweest van je vader. Hoeveel jaar is je vader ziek geweest?

G: Dat ging met ups en downs. Op een gegeven moment zijn mijn beide ouders naar Oegstgeest gekomen en hebben een flat in Haaswijk gekregen. Toen was ik in de buurt en kon ik wat meer voor ze doen. Oorspronkelijk voor mijn moeder heel veel, want die was ziekelijk en toch wat ontworteld uit haar huis in een nieuwe omgeving. Het begon met ieder weekeind iets gezelligs bedenken. Dus ik pluisde de krantjes uit. Is er ergens een tentoonstelling, is er ergens een poppenverkooppunt, dat vond ze dan leuk. Wat dan ook. Iedere zaterdag iets gezellig. Zo begon die mantelzorg dan. Mijn moeder is op een gegeven moment ernstig ziek geworden. Heel lang in het ziekenhuis gelegen, toen naar het verpleeghuis en toen overleden. Mijn vader bleef alleen achter [overl. 8-6-1996 Oegstgeest]. Dat gaf ook al, dat hij aardig wat zorg nodig had. Maar dat ging redelijk. Hij is langzamerhand ouder geworden en hulpbehoevender geworden. Af en toe waren er rare dingen. Hij was op een gegeven moment op reis met een kennis in Spanje en daar heeft hij een val gemaakt in het bad. Dan moest hij thuis weer opstijven. Hij heeft een val gemaakt op het balkon, toen hij een parasol op wilde zetten en was weer een poos ziek. Zo ging dat dan. Mijn man en ik verzorgden gewoon gezellige dingen voor hem. We gingen uiteindelijk om de beurt bij hem eten in het flatgebouw.

I-1: Alle dagen? Jullie aten nooit samen thuis?

G: Een enkele keer, denk ik. Nee, we verdeelden dat heel erg mooi. Het eten was zo overvloedig, dat ik altijd een heleboel eten mee naar huis kreeg. Verder was een beetje lastig dat mijn broer zich er ook mee wilde bemoeien. Maar die was toch echt een beetje een stoorzender en was zelf ook een beetje de weg kwijt. Dat was heel erg lastig. Het kwam op

mij neer. We deden het op een gegeven moment zo dat we elk jaar in Zwitserland op hetzelfde adres op wintersportvakantie gingen. Dan hadden we een etage in een boerderij. Maar op een gegeven moment durfde ik niet mijn vader alleen te laten. Toen hebben we het zo gedaan dat mijn schoonzusje en zwager, Bram en de kinderen naar dat adres toe gingen. Ik bleef dan een week bij mijn vader. Bram kwam weer terug en we ontmoeten elkaar – hij stapte uit de trein en ik stapte in de trein op hetzelfde retour. Zo losten we de dingen met elkaar op. Ik was heel blij dat vader en Bram het goed met elkaar konden vinden.

I-1: Je had geen moeite met het inleveren van heel veel privacy of de tijd samen? Niet meer samen eten en zo, dat vind ik nogal een aantasting van je eigen leven.

G: Nee. Het is eigenlijk weer een hele flow. Net als die zeventiger jaren en die ontwikkelingen en zo. Dit was: hoe pakken we dit aan, hoe maken we dit tot een goed einde? We hadden er ook plezier in. Maar goed, in die tijd was ik natuurlijk wel op zoek naar lotgenoten.

I-1: En hoe ging die zoektocht?

G: Dat beschrijf ik, denk ik, ook wel in dat boekje. Er was een conferentie of zo in Utrecht, mede georganiseerd door de LOT. Daar zeiden ze dat we steunpunten en verenigingen moeten gaan opzetten. Toen kwam ik iemand tegen die in Leiden woonde, nota bene. Die zei: “Laten we dan maar zo’n vereniging op gaan zetten”. Ik zocht eigenlijk meer ondersteuning dan dat ik een vereniging op wilde zetten. Maar dat heeft toch wel een steuntje gegeven. Hij is ook nog een poos voorzitter geweest. Maar dat was niet zo’n succes.

I-1: Er was dus al een organisatie, die een congres opzette?

G: Ja. Ik denk dat dat LOT was. Misschien met het ouderenwerk.

I-1: Zo is het balletje gaan lopen, ook in Leiden. Had je veel moeite om mensen erbij te betrekken? Met twee mensen kan je niet een vereniging opzetten.

G: Nee. Ik weet niet meer wat de logische volgorde van de dingen is geweest, maar uiteindelijk was er dat vrouwennetwerk, dat geholpen heeft om een vereniging en een hulpinstantie op te zetten. Via die raadsleden, die een motie hebben ingediend en de ondersteuning hebben verkregen. Toen zijn er in het stadhuis bijeenkomsten geweest. Eén bijeenkomst voor mantelzorgers en daar zijn wijkteams uit ontstaan. Op een ander tijdstip is een bijeenkomst geweest voor hulpverleners in Leiden en daar zijn weer werkgroepen uit ontstaan. Radius, stichting ouderenwerk, heeft een notitie geschreven. Die had ook al een congres gehad over mantelzorg. De GGD heeft een notitie gemaakt. En de GGD is trekker geworden. Zo zijn de ontwikkelingen in gang gezet. Ik heb me aangesloten bij de vereniging, ben in het bestuur gekomen. Ik ben het secretariaat gaan doen.

I-1: Wat is het doel van de vereniging geworden? Welke taken had de vereniging?

G: Wij wilden lotgenotencontact bieden voor mantelzorgers. We wilden ondersteuning bieden aan mantelzorgers. De PR daarvoor maken. En aanschuiven bij overlegsituaties waarbij we inbreng hadden en konden pleiten voor ondersteuningsmogelijkheden voor mantelzorgers. We zijn gesubsidieerd geraakt door de gemeente en hebben daar ook steeds goede contacten gehad.

I-1: Dat kwam vooral door de drie vrouwelijke gemeenteraadsleden die jullie steunden.

G: Zeker. Dat is o.a. Joke Sorgdrager geweest.

I-1: Alle inspanningen zijn uitgelopen op een soort akkoord met de gemeente?

G: Dat is heel bijzonder geweest. Er was op een gegeven moment een potje geld over doordat een SGP-er had gezegd dat het geld voor mantelzorg beschikbaar moest zijn. Dat was het mantelzorg-compliment. Maar het was een beetje een toer om een manier om uit te vinden wie ervoor in aanmerking kwam. Op de een of andere manier bleef er geld over. Dat is naar rato van het aantal inwoners verdeeld over de gemeenten. Toen had Leiden opeens ook een potje geld. Toen waren er drie heel slimme mensen, waaronder dus onze voorzitter, Wim Bunnink, en Bert van Sprundel van Radius en Karin Klein van ActiVite. Die hebben plannen

gesmeed om structureel wat te verbeteren aan de ondersteuning van mantelzorgers. Die hebben werkgroepen georganiseerd met behulp van de gemeente. Daar zijn mensen heel enthousiast mee in de weer geweest. Daar is een convenant uit ontstaan, die de hulpverlenersinstellingen ondertekenden met de belofte dat niet alleen aan de patiënt, maar ook aan de mantelzorger aandacht besteed zou worden. Een luisterend oor en informatie, een doorverwijzing. Dat soort dingen. Dat is natuurlijk een schoon streven. Dat is zeker in de praktijk gebracht door de mensen die er toen mee in de weer waren. Maar die hebben weer nieuwe collega's gekregen. Het is een voortdurend proces om dat idee levend te houden. Daarbij ontstaan naast onze vereniging ook een steunpunt mantelzorg, dat Bureau Informele Zorg is gaan heten en nu EVA. En EVA heeft twee grote taken. Namelijk de ondersteuning van mantelzorgers in moeilijke situaties en twee: de gedachten van het convenant levend houden bij de hulpverlenersinstellingen. En dat doen ze o.a. door inspiratiebijeenkomsten met een bepaald thema.

I-1: Bestaat EVA naast de Leidse Vereniging van Mantelzorgers?

G: Ja. EVA heeft professionele hulpverleners in dienst. De vereniging is een vrijwilligersorganisatie.

I-1: Organiseren jullie nu samen dingen?

G: Ja. Wij hebben oorspronkelijk van de gemeente de opdracht gekregen van: wij subsidiëren jullie, maar dan moet je wel voldoen aan zes nieuwsbrieven en zes bijeenkomsten per jaar. Die nieuwsbrieven, die doe ik nog steeds. Maar die bijeenkomsten doen we dan al dan niet samen met EVA of een ander. Dat is prima bevonden, want dat is een win-win situatie.

I-1: Is er een taakverdeling tussen de vereniging en EVA of hebben jullie ieder een eigen groep die langs komt?

G: Wij hebben onze eigen leden en belangstellenden met een eigen adreslijst. Zij hebben een adreslijst van mantelzorgers, die zij hulp hebben gegeven en ze op de adreslijst houden om te verwittigen, er is weer een bijeenkomst of iets anders dat interessant is voor jullie. Zij groeien de laatste jaren heel erg. Dat is heel goed, omdat zij het aangewezen punt zijn voor mantelzorgers die een parkeerkaart willen hebben en die in aanmerking willen komen voor een financiële bijdrage als mantelzorger. Dat is een prachtig ding, om in contact te komen met mantelzorgers en ze op de lijst te hebben. Het is mooi om deze op de lijst te hebben. Dan kan je ze informeren over van alles. Dat is wat zij doen. Maar een aantal bijeenkomsten doen we wel samen. Zoals de stadswandeling, die van de zomer komt. Dat is ons initiatief, maar zij zorgen voor de aanmelding en sturen ook de uitnodiging naar hun adreslijst. Er zijn nog twee andere bijeenkomsten, die ik ook samen met EVA organiseer. Dat gaat dit jaar over het geregeld, dat mantelzorgers moeten doen.

I-1: Je weet alles van de Wet Maatschappelijke Ondersteuning? Daar hebben mantelzorgers heel veel mee te maken. En wijzen jullie mantelzorgers daarin ook de weg, in alle organisaties, regels, instellingen?

G: Voor zover we daar de middelen voor hebben, en dat is de nieuwsbrief. De laatste jaren zijn de wijkteams ontstaan en dat is de eerste weg om informatie op te doen. Wijkteams zijn teams vanuit de gemeente. Het is de bedoeling dat mantelzorgers en cliënten daar eerst aankloppen en daar hun informatie vandaan halen. Die hebben ook een luisterend oor naar mantelzorgers. Het idee van het convenant moest over naar de sociale wijkteams, de SWT's. Dat doen ze ook, want de deelnemers aan de sociale wijkteams komen voort uit diverse sociale instellingen, maatschappelijk werk, ouderenwerk, MEE en Libertas. Ze hebben dus wel oog en oor voor mantelzorgers en ze informeren wel, maar ze hebben niet veel tijd voor uitgebreide ondersteuning van mantelzorgers. Dat verwijzen ze door naar EVA.

I-1: Ook naar jullie?

G: Ook, dat hopen we dan. Wij zijn geen hulpverleners. We geven geen individuele ondersteuning. Wel praatgroepen. We hebben heel lang een inloopspreekuur gehad op

woensdagmiddag. Dan hebben we de beschikking over een ruimte aan het Professorenpad. Er komen niet veel mensen. Nee, wij zijn geen hulpverleners, hè.

I-1: Wel ondersteuners, waar je 's even je hart kan uitstorten?

G: Dat gebeurt vooral via de bijeenkomsten. En dan probeer ik ook bij die bijeenkomsten te zeggen: "Heb je het moeilijk, wil je een gesprek, ga dan naar EVA". Ik sluis door. Ze moeten op de goede weg komen, waar ze ondersteuning kunnen krijgen.

I-1: De praatgroepen lopen goed?

G: Dat zijn meer bijeenkomsten met een thema. Dat zijn niet praatgroepen, die om de zoveel tijd bij elkaar komen. Dat hebben we gehad in den beginne. Dat liep heel goed, het liep storm. Maar uiteindelijk is dat toch weer verwaterd.

I-2: Die themabijeenkomsten – aan wat voor soort thema's moet ik denken? Hoe vaak organiseren jullie dat?

G: Wij zorgen voor zes bijeenkomsten per jaar. De eerste is gewoon een open inloop als nieuwjaarsbijeenkomst. Dat is alleen voor onze achterban. We nodigen ook vaak iemand uit die iets bijzonders te vertellen heeft. Zo heeft iemand eens een keer over de nieuwe respijtwijzer met voorzieningen verteld.

I-2: Wat is een respijtwijzer?

G: Dat zijn de mogelijkheden de hulp over te dragen aan iemand anders. Dat kan zijn door even een vakantie, een invalhulp, een vrijwilliger. We hebben die stadswandeling altijd als vast punt. We hebben onze algemene ledenvergadering met een uitje. Dat is dan weer speciaal voor onze leden. Dat zijn de vaste punten en we hebben een aantal bijeenkomsten die - ik zal even een nieuwsbrief pakken. We hebben hier in de nieuwsbrief van februari, die ik even pak, is een bijeenkomst over: hoe hou je de zorg vol? Dat valt uiteen in twee delen. Het mantelzorgmaatje, een nieuw initiatief van EVA, en de netwerkkaarten, praktische hulp, die je kan vragen uit je omgeving. Wat vraag je aan wie? Toen kregen ze netwerkkaarten, die ze konden invullen, elkaar tips geven en dat soort dingen. Hier heb ik aangekondigd dat op 25 april de ledenvergadering is met het uitje. Dat was in Corpus. Verder geef ik altijd een hele opsomming van de cafés, het Alzheimer café, het longpunt, het mantelzorgcafé Oegstgeest, nabestaandencafé, Scarabee. En dat soort dingen. Daar kunnen mantelzorgers natuurlijk ook naar toe. Ik probeer, net als bij HARA, informatie te vinden en door te geven. Wat er hier ook staat. Er was voor mantelzorgers kaarten ingekocht voor theaters [sound] of music. Dat heb ik erin aangekondigd. Er is een bijeenkomst geweest over belastingen en mantelzorgers, dat heb ik aangekondigd. Het Odysseehuis in de Merenwijk komt van de grond. Dat is voor mensen met dementie en hun partners. Daar geef ik dan ook weer een bericht over. Onze voorzitter doet mee met de organisatie daarin. Ik heb het nagevraagd bij de leden en zij vinden een papieren nieuwsbrief nog wel heel prettig.

I-1: Jij vergaart dus alle informatie. Hoe doe je dat? Struin je de Leidse kranten af of krijg je berichten van de organisaties?

G: Ik krijg ook veel berichten van anderen. Ik kijk op internet en van die cafés krijg ik ook veel informatie.

I-1: Werk je hier thuis in je eentje of heb je vaak bijeenkomsten?

G: Woensdagmiddag hebben we een ruimte op het Professorenpad met administratiekasten en alles. Ik heb jarenlang daar met vrijwilligers gewerkt, maar dat is opgedroogd. Dus nu werk ik toch vaak vanuit hier. En ik vraag gewoon wat vrijwilligers en bestuursleden: zullen we op een woensdagmiddag de nieuwsbrief versturen?

I-1: Je zegt: de vrijwilligers zijn opgedroogd. Dat lijkt me voor jullie organisatie een probleem.

G: Ja en nee. Ik bedoel, ik heb gemerkt dat als je werkt met vrijwilligers, je evenveel tijd kwijt bent als dat je het zelf doet. Je moet alles klaarleggen, alles precies uitleggen, kan jij dit en jij dat? De laatste keer is alles in de bestuursvergadering in de enveloppen gestoken. Dus dat kan

ook. Thuis kan ik nog wel wat tussen de bedrijven door doen. Stickers uitdraaien, de post doen.

I-1: Hoeveel leden hebben jullie? Hoeveel brieven moet je in enveloppen doen?

G: Ongeveer 300. Eén derde leden, één derde belangstellenden en één derde hulpverlenersorganisaties. Ik ga ervan uit en ik hoop dat ze dit nog weleens doorgeven.

I-1: Honderd hulpverlenersorganisaties?

G: Nou ja, en mensen die erbij betrokken zijn.

I-1: Volgens mij is dit wel klaar. Wil jij nog iets vragen?

I-2: Ik vroeg me nog wel af: jullie krijgen nog wel subsidie en is dat voldoende? Kan je daar al deze post mee versturen?

G: Ja, dat gaat prima. Wat wij dan ook nog doen, aangekondigd met de nieuwsbrief, is dat wij uit een fonds, wij hebben een legaat gekregen, dat wij daar theaterkaarten voor kopen voor mantelzorgers. Daar maken meestal een stuk of 20 mensen gebruik van. We hebben ook een paar jaar een museumkaart gehad, maar dat geeft zoveel problemen met pasfoto's. Je kan niet € 50,- overmaken aan mensen. Dan kunnen ze het aan iets anders besteden.

I-1: Wat is de gemiddelde leeftijd van de mantelzorgers?

G: Onze achterban zijn veelal ouderen. Boven de zestig. En dat komt waarschijnlijk omdat wij ontstaan zijn vanuit Radius. Tenminste, vanuit de locatie Radius. En dat destijds Ada van Mil, die actief medewerker was bij Radius, daar ook heel veel goodwill heeft verzorgd onder die mensen. Ik denk dat ouderen niet zoveel baat hebben van allerlei cafés. Het Alzheimercafé wel, en van patiëntenverenigingen. Want als je zorgt voor je man, die veroudert, die heeft niet iets. Die is niet ingeschreven bij een patiëntenvereniging, die ook weer allerlei dingen organiseert voor mensen.

I-1: Dus niet alzheimer of kanker, dat een chronische ziekte kan worden.

G: Scarabee doet natuurlijk heel veel voor mensen met kanker. Die zitten op de Oude Vest. Prachtig pand en allerlei activiteiten. Dan moeten we wel zorgen dat mensen weten dat ze daar terecht kunnen. Want wij moeten niet allemaal dingen uit handen nemen. Dat moeten we niet doen.

I-1: Voor alzheimer is een café. Dus jullie hebben mensen waarvan de partner langzaam achteruit gaat, zoals jouw vader. Het zijn meest partners, die bij jullie aankloppen; geen kinderen, want dan zou je jongeren verwachten.

G: Ook wel kinderen, maar veel partners.

I-1: Ik denk dat mantelzorg klaar is. Jij nog iets?

I-2: Alleen dat ik hoorde en heel mooi vind, dat jullie samen voor je vader hebben gezorgd en zo'n team waren. Zoals je dat vroeger voor de kinderen deed, zo deden jullie dat op hogere leeftijd voor je vader.

G: Nou, ook wel alleen. We vulden elkaar aan. Bram vond het wel leuk. Als hij dan ging eten met mijn vader in de eetzaal, dan reden ze terug met de rolstoel. En dan vroeg Bram: "Vader, zou je niet eventjes bij iemand op bezoek willen voor een kopje koffie toe?" En dan zei mijn vader: "Nou, bij die of die". Zo zorgde hij ook voor de contacten. Dat is weer even een andere insteek.

I-1: Woonden de kinderen ook nog thuis toen je de zorg over je vader had?

G: Ja, het was dus vrij lang en gedeeltelijk woonden ze nog thuis. Maar ik herinner me ook nog dat Brecht een opleiding deed voor logopedie in Eindhoven. Die was klaar en die kreeg een baan vlakbij de Kennedylaan, waar mijn vader woonde in Haaswijk. Die zocht een kamer en die heeft toen nog tijdelijk een kamer gehad in Haaswijk. Dat was een ruimte die over was en die mocht zij voorlopig bewonen.

I-1: De kinderen waren al zo oud dat je niet de zorg voor je kinderen en je vader hoefde te combineren?

G: Nee.

I-1: Wanneer is het kantelpunt met je kinderen geweest? Krijg jij nu zelf mantelzorg van je kinderen? Je organiseert het voor anderen, maar je bent er zelf ook bijna aan toe, denk ik. Misschien een beetje cru, maar

G: Nou, in zoverre dat toen Bram zo ziek werd, hebben zij wel ingesprongen. Door ons ergens naar toe te rijden, naar een arts. Jonas, onze kleinzoon, heeft net zijn rijbewijs en heeft ook een keer gereden. Ja, ze vonden dat wij nu toch wel betere alarmering nodig hadden. Tessel heeft op een gegeven moment een deurbel gekocht. Bram en ik hebben nu beiden naast ons bed een deurbel. We kunnen elkaar dus zo bereiken. Want Bram heeft, in die fatale nacht dat hij met de ambulance mee moest, heeft hij mij telefonisch weten te bereiken. Maar dan moet je een paar handelingen verrichten. Dit is nu maar één knop. Ze zijn hier geweest en hebben belangstelling getoond en ingesprongen.

I-1: Dus langzamerhand komt dat ook op gang?

G: Ja, in geval van nood.

I-1: Dat was de mantelzorg. Wat we nu een beetje overslaan is WOUW, het vrouwennetwerk en alle gesprekken die je met het vrouwennetwerk hebt gehad.

G: WOUW is wat anders dan het vrouwennetwerk. Het is een vereniging van oudere vrouwen - geweest. Hij is heel lang geleden opgeheven. Het heeft een einde gehad dat een aantal WOUW-leden met schrijfdocente Mia Meyer dat boekje hebben gemaakt, als een soort afsluiting. Het is heel jammer dat er een paar mensen waren, die niets voelden voor schrijven en die, in ieder geval naar hun gevoel, buiten de boot zijn geraakt. Dit is een leuk vervolg van de WOUW geweest. Er zijn nog een paar mensen, zoals Machteld en ik, die als laatsten der WOUW-leden nog steeds contact hebben met Mia Meyer.

I-1: Magda Meyer, denk ik.

G: Nee, Magda Röntgens. Magda Röntgens, die heeft samen met Evelien van der Putte een boekje geschreven over roze ouderen. We zijn dus met Mia Meyer in contact gekomen en hebben het boekje uitgegeven. Zo nu en dan heeft Mia Meyer weer een aantal oud-cursisten bij elkaar en wil weer een groepje beginnen. Op een gegeven moment heeft Mia gezegd dat ze een mooi boekje gevonden had met de titel *de grootouders* of zoiets. Ze zei: "Ik heb nu een paar mensen op mijn lijst, die grootmoeder zijn. Zullen we niet een groepje starten?" Daar heb ik me bij aangesloten, heeft Magda zich bij aangesloten. Zo zijn we weer verder gegaan met Mia Meyer. Die groep is op een gegeven moment overgegaan in een praatgroep. Want de helft van de groep zei dat schrijven toch niet alles voor ze was: we willen gewoon een lekker groepje. Dat is een praatgroep geworden. Daar heeft Mia ook heel lang aan meegedaan, niet als docent, maar als deelnemer. Maar Mia is verhuisd naar Scheveningen en die afstand is toch wel een beetje groot geworden. Die is afgehaakt. Dat groepje bestaat nog steeds en daar zit ik in.

I-2: Hoe heet die groep?

G: De dansende grootmoeders.

I-2: Hoe lang bestaan jullie als groep?

G: Nou, zeker tien jaar. Die heb ik dinsdag hier ook weer te gast gehad. We hebben weer nieuwe aanwas. Het is een heel fijn groepje. Oh, Cornelia Middelkoop, die hoorde ook nog bij de WOUW.

I-1: Praten jullie met de grootmoeders over allerlei onderwerpen?

G: Ja, dat hebben we gedaan. Maar de laatste keren een rondje van wat ons bezighoudt. Dat slokt alle tijd op. Het is ook wel weer heel fijn. We zijn ook op een gegeven moment ik had een boek gemaakt, dat ik het SOSboek noem, met alle gegevens in geval van nood. Daar hadden anderen weer allerlei variaties op en toen zijn we dat gaan maken voor onszelf en daar weer een uitwisseling van tips daarover. Het boek ligt daar en ik heb het gewoon opgeslagen toen Bram met de ambulance wegging. Er staan de medicijnen in, de huisarts en alle gegevens. Dat soort dingen, die komen dan aan de orde. En we hebben het over nalaten. Dat

we moe-er worden. Er was iemand die dinsdag zei: “Ik ga van alles mankeren en ik moet overal oefeningen voor doen. En ik heb het al zo druk. Hoe doe ik dat dan?” Dat soort dingen. Iemand die veel reist. Magda had weer meegewerkt aan een nieuw boekje over transgenders. Zo heeft iedereen wat.

I-1: Het is een vervolg op WOUW. Want WOUW, ik heb het boekje gelezen, was ook bewustwording over je leven, schrijven over je leven. Al schrijvend meer bewust worden.

G: Dat was een project. Toen WOUW beëindigd zou gaan worden, heeft iemand gezegd: “Zou dit niet een goed eind van de WOUW periode zijn?”

I-1: Ging de WOUW niet net zo of is het boekje heel anders?

G: Nee. We hebben met de WOUW ook wel tendensen in de samenleving besproken, die vrouwen aangaan. Eventueel ingezonden brieven in de krant. We zijn met z’n allen er nog een keer op uit gegaan naar een vormingscentrum. Een leuke week. Dat soort dingen.

I-1: In het heden, naar de toekomst kijken en niet als het boekje naar het verleden.

G: Nee.

I-2: Wanneer is de WOUW opgericht?

I-1: In 1981. Sorry, dat weet ik, maar staat niet op de band.

G: Ja, in Amsterdam.

I-2: Hoe is het hier in Leiden gekomen en wat was jullie doel, wat wilden jullie met de WOUW?

G: Ik ben erin gestoken, toen ik ze zag in dat zaaltje van HARA. Er was geloof ik wel een connectie met Amsterdam, dat thema’s aangereikt werden. Maar we gingen toch wel een beetje onze eigen gang. We bespraken de toestand van onze omgeving, op vrouwengebied.

I-1: Het was echt een plaatselijke organisatie.

I-2: Is de Leidse WOUW ontstaan vanuit Amsterdam of vanuit HARA?

G: Nee. Het is vanuit Amsterdam ontstaan. Ik heb toevalligerwijs die WOUW-groep gezien, omdat ze een zaaltje gehuurd hadden in HARA. Of omdat ze een presentatie hielden voor HARA. Ik denk dat het een presentatie was. HARA wilde weten wat voor vrouwengroepen er allemaal waren. Ik denk dat het een presentatie was. De WOUW-groep was al aan de gang. Ik ben er gewoon ingestoken. Het enige bijzondere is dat ik op een gegeven moment mijn leed geklaagd heb. Zal ik daar wel aan beginnen, zo’n vereniging van mantelzorgers? Voor je weet kom je er nooit meer af. En dat is waarheid geworden. We hebben ons 20-jarig bestaan gevierd.

I-1: Heeft de WOUW je ook geholpen in je bestuurswerk? Kon je daar terecht met al je vragen? Had het die rol?

G: Ja, die rol heeft het wel gespeeld. Alleen mijn angst van, ik kom hier nooit meer af als ik hier mee instem, is waar geworden. Want we hebben echt dit jaar ons 20-jarig bestaan gevierd. Met een grote conferentie in het Volkshuis. Naar aanleiding van die conferentie hebben wij kort daarvoor geld besteed aan een onderzoek. We hebben een onderzoek laten doen naar de behoefte van mantelzorgers. Daar kwam een aantal hete hangijzers uit naar voren. Dat was o.a. die regeltaken en je weg niet weten in de informatievoorziening.

I-1: Dat is het grote struikelblok voor mantelzorgers?

G: Ja, dat kwam uit dat onderzoek ook weer haarfijn naar voren.

I-1: Daar zijn jullie op ingesprongen met een item?

G: Ja, daar gaan we weer gebruik van maken met onze bijeenkomsten.

I-1: Vind je het nog leuk om te doen? Zou je willen stoppen?

G: Ik vind het nog steeds heel leuk, maar ik wordt 80. Ik moet het kunnen overdragen; dat geeft mij gemoedsrust. Ik heb zelf nog een beetje het idee, net als een mantelzorger, ik houd in de gaten: nu moet dit, nu moet dat. Ik wil ervan af, van die verantwoordelijkheid. Een opvolger is moeilijk te vinden. We hebben een nieuwe voorzitter. We hebben dus een paar jaar geleden meegemaakt dat de voorzitter opeens overleed. Dat was ook eventjes slikken.

I-1: In zo'n acute situatie komt er meestal wel een oplossing.

G: Ja, we hebben het met elkaar gedaan. En een voorzitter uit een oudere tijd heeft het gat een poosje opgevuld.

I-1: Je hebt niet het vertrouwen dat je in je uitgebreide netwerk iemand zal vinden?

G: Nee, en ik wil dingen kunnen overdragen in de wetenschap: het loopt verder.

I-1: Is dit voor jou ook klaar?

I-2: Ja.

I-1: In je pensioentijd heb je heel veel geschreven. Nieuwsbrieven voor de HARA, verhalen bij de WOUW

G: Nee, niet bij HARA. De nieuwsbrieven, dat doe ik dus al 20 jaar. De format heb ik zo en hou ik.

I-1: In het voorbereidende gesprek heb je gezegd dat je ook een schrijfcursus hebt gevolgd.

G: Ja, bij Mia Meyer. Daar is het boekje uit ontstaan.

I-1: Heb je er veel aan gehad, toen je dit ging doen? Was het alleen leuk of ook nuttig?

G: Die nieuwsbrieven heb ik vanaf het begin gedaan. De schrijfcursus van Mia kwam later. Dat was een andere opzet. Dit moet vrij zakelijk en precies passen. Het is niet zo'n vrij verhaal. Ik bedoel: hier moet een nieuw onderwerp beginnen. Die lay-out is voor mij. Ik ben constant aan het indikken, woorden eruit aan het halen. Een heel andere manier van schrijven dan bij Mia. Daar las je de verhalen ook voor en gaf ze er ook commentaar op. Positief commentaar. Dat is goed, als je het zo doet.

I-1: Je schrijft nog steeds?

G: Ik heb langzamerhand een aardig stapeltje gekregen. Het is een heel leuke manier om een stukje van je leven te beschrijven. Het hoeft geen chronologisch verhaal te zijn. Je kunt de stukjes aaneen rijgen. Dat geeft een heel relaxt gevoel. Ik heb geen hiaten, ik heb niets. Ik schrijf gewoon een stukje dat ik leuk vind. Ik heb bij Mia een schrijfcursus gedaan. De voorloper van de dansende grootmoeders was een schrijfcursus van Mia. Mia heeft ons onlangs weer een mailtje gestuurd, dat zij in Sijthoff weer een cursus gaat doen. Daar heb ik aan meegedaan. Dat was dit jaar. Daar heb ik weer een leuke groep getroffen en die groep gaat nu verder zonder Mia. Mia gaat verder met een nieuwe groep in een cultureel centrum in Voorschoten. Ik ben een fietser en Leiden vind ik dan bereikbaarder en het is een heel leuk groepje. Ik ga weer verder, maar weer met allemaal stukjes van je leven. Er is veel herkenning onderling en je maakt ook mee wat anderen allemaal schrijven.

I-1: Ik heb zo alles gezien wat je gedaan hebt en dan lijkt me dat de rode draad in je leven sociale betrokkenheid en vrouwenemancipatie is.

G: Ja, dat klopt. Sociaal betrokken is vooral mantelzorg. Ik ben in Oegstgeest ook betrokken bij het mantelzorgcafé, zit in Oegstgeest in de werkgroep mantelzorg, met de hulpverlenersinstellingen.

I-1: Dat is een andere organisatie, voor de gemeente Oegstgeest?

G: Ja, maar er is een samenwerking tussen Oegstgeest en Leiden. Dat komt, dat is het grappige. Dat loopt parallel aan het bereik dat onze Leidse Vereniging van Mantelzorg wil hebben. Het is Leiden en omstreken. We hebben dan echt op het oog Leiden, Oegstgeest, Leiderdorp en eventueel Voorschoten. Dat is toch wel een eenheid en het is ook het bereik van EVA. Het is een leuke anekdote. Ik lag altijd in de clinch over de Dag van de Mantelzorg, die organiseerden wij altijd mee. Dat deden we trouwens eerst alleen, maar later met de hulpverlening. Wij hebben leden uit Leiderdorp en Oegstgeest en de commissie voor de dag van de mantelzorg die zei: "Ho, ho, die mensen van jullie uit Oegstgeest en Leiderdorp, die komen er niet in. Dat mag niet". Ik zei dan: "Dat loopt wel los. Ik stel de uitnodiging in de nieuwsbrief zó dat mantelzorgers in Leiden voorrang hebben". En altijd waren ze blij; er konden er echt nog wel tien bij. Maar altijd wel het gedoe van dat mag niet. Die grap bracht ik een keer in het overleg in Oegstgeest in en de kiene contactpersoon, ambtenaar van

Oegstgeest, zei: “Nou, dan gaan we de Dag van de Mantelzorg toch gezamenlijk organiseren?” Alle problemen opgelost. Nu hebben inderdaad al die belendende gemeenten hun eigen programma, staat ook op één grote poster, en mantelzorgers mogen zich inschrijven op wat ze willen. En het is heel duidelijk dat sommigen uit Leiderdorp voor Leiden kiezen, anderen willen in hun eigen gemeente blijven. Die keuze bevalt prima. Eigenlijk door mijn uitroep: moet je nou horen, heeft iemand een oplossing? Ik heb nog meegemaakt dat ik een lintje heb gekregen. Dat was op een Dag van de Mantelzorg. De burgemeester van Oegstgeest kwam ineens binnen. En ja, ik kreeg een lintje. Niet in de grote Pieterskerk of zo, maar gewoon op de Dag van de Mantelzorg. Dat vond ik heel leuk.

Het was een hele rare dag, want ik was hier die ochtend op de plavuizen uitgeleden en had m'n voet verzwikt. Ik kon niet zoveel doen en zat. Dat kwam wel goed uit, want er kwamen mensen binnen die ik niet mocht zien. Er was een cabaret van die twee Leidse dames. Ik vind ze vreselijk, anderen vinden ze heerlijk. Die hadden op een gegeven moment onze voorzitter op het toneel geroepen. De voorzitter moest eigenlijk allerlei dingen achter de coulissen regelen voor dat lintje. Bijvoorbeeld de burgemeester opvangen. Maar die zat gevangen bij die cabaretiers.

I-1: Ik heb verder geen vragen.

I-2: Ik ook niet. Een vrij compleet interview.

I-1: Heb jij nog dingen om te vertellen?

G: Ik weet het niet. Het is anders dan schrijven. Dan heb je overzicht. Nu vertel je gewoon en heb je geen overzicht van compleetheid en zo.

I-1: Dat is zo. Dan denk ik dat we het nu afsluiten.